

Materiały faktograficzne

Raport z analizy potencjału turystyczno-kulturowego powiatu ostródzkiego

DOI: 10.5281/zenodo.7506589

Agata Michalak

Wydział Nauk o Ziemi i Gospodarki Przestrzennej, Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu,
Toruń

e-mail: agmichalak.ceo@gmail.com

Przemysław Charzyński

Wydział Nauk o Ziemi i Gospodarki Przestrzennej, Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu,
Toruń

e-mail: pecha@umk.pl

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1467-9870>

Abstrakt: Powiat Ostródzki położony jest w północno-wschodniej Polsce, w województwie warmińsko-mazurskim i jest jednym z największych powiatów tego województwa. Geograficznie powiat leży na Pojezierzu Iławskim, które stanowi znaczny obszar prężnie rozwijającej się marki turystycznej zwanej Mazurami Zachodnimi. Powiat Ostródzki zajmuje powierzchnię 1766 km², która zamieszkiwana jest przez około 105 tys. osób. W 1329 roku nadano obecnej stolicy powiatu prawo lokacyjne, inne miasta powiatu, Miłakowo i Morąg otrzymały prawa miejskie kilka lat wcześniej. Tereny znajdujące się w granicach administracyjnych powiatu ostródzkiego obfitują w jeziora i lasy, które stwarzają idealne warunki do rozwoju turystyki wypoczynkowej. Oprócz walorów naturalnych, powiat ma do zaoferowania liczne atrakcje kulturowe, można do nich przede wszystkim zamki i pałace, a także liczne obiekty sakralne. Wyjątkową atrakcją powiatu stanowią jednak urządzenia hydrotechniczne, które zostały uznane za zabytek światowej klasy, tj. Kanał Ostródzko-Elbląski wraz z infrastrukturą. Analiza potencjału turystyczno-kulturowego powiatu została przeprowadzona zgodnie z metodą opracowaną przez Armina Mikos von Rohrscheidt w 2010r. **Słowa kluczowe:** waloryzacja, turystyka obiektów przemysłowych i technicznych, turystyka literacka, turystyka eventowa

I. Dane dotyczące przebiegu badania

Obszar badań: powiat ostródzki

Lokalizacja: województwo warmińsko-mazurskie

Zasięg: mikroregion

Metodologia: metoda oceny potencjału turystyczno-kulturowego mikroregionów zawarta w: Mikos von Rohrscheidt A., 2010, Turystyka kulturowa. Fenomen, potencjał, perspektywy, (Wyd.2) Wyd. KulTour.pl, Poznań.

Kwerenda źródłowa literatury i materiałów: kwiecień-sierpień 2022

Zapytania waloryzacyjne w obiektach i wizje lokalne: marzec-sierpień 2022

Badania terenowe: październik-listopad 2021, marzec, grudzień 2022

Przeprowadzający badanie terenowe: Agata Michalak, Przemysław Charzyński

Data wypełnienia formularza: kwiecień-sierpień 2022

II. Formularz waloryzacyjny:

Kategoria I: Potencjalne cele turystyki kulturowej

I.A.: zabytki

I.A.a) obiekty sakralne:

Historyczna katedra (12 punktów)

brak

Historyczna bazylika (za pierwsze dwie, punkty tylko wówczas, jeśli nie są katedrami)

(6)

brak

Historyczny zespół sakralny dużej wielkości Z (pierwsze dwa) (6)

brak

Mniejszy lub częściowo zachowany historyczny zespół sakralny (pierwsze dwa) (3)

brak

Historyczna znacząca świątynia innych religii ZD (za pierwsze dwie) (6)

brak

Sanktuarium historyczne o znaczeniu międzynarodowym (10)

brak

Sanktuarium historyczne o znaczeniu krajowym lub regionalnym (diecezjalnym)

(jedno pierwsze) (6)

brak

Sanktuarium o znaczeniu ponadregionalnym bez historycznego kultu (za pierwsze dwa) (7)

brak

Inne sanktuarium tej rangi lub sanktuarium o znaczeniu regionalnym bez historycznego kultu (za pierwsze dwa) (3)

brak

Inna historyczna stale dostępna świątynia innych wyznań i religii (4)

brak

Inna świątynia innych wyznań i religii Z (2)

Kościół Ewangelicko-Methodystyczny Łaski Bożej w Ostródzie (2)

Kościół Ewangelicko-Methodystyczna w Kraplewie (2)

Aktualna siedziba biskupia (6)

brak

Inny obiekt sakralny o znacznych walorach architektonicznych (pierwsze trzy) (4)

Kościół Rzymskokatolicki pw. Chrystusa Króla w Jarnołtowie, pierwsza połowa XIV w. (4)

Kościół Rzymskokatolicki pw. św. Dominika Savio w Ostródzie, początek XIV w. (4)

Kościół Rzymskokatolicki pw. św. Apostołów Piotra i Pawła w Morągu, pierwsza połowa XIV w. (4)

Kościół Rzymskokatolicki pw. Antoniego z Padwy we Florczakach, druga połowa XIV w. (0)

Kościół Rzymskokatolicki pw. św. Trójcy w Leszczu, początek XV w. (0)

Kościół Rzymskokatolicki pw. św. Piotra w Okowach w Pietrzwałdzie, początek XVIII w. (0)

Kościół Rzymskokatolicki pw. św. Apostołów Piotra i Pawła w Durągu, pierwsza połowa XVIII w. (0)

Kościół Rzymskokatolicki pw. Podwyższenia Krzyża Świętego w Słoneczniku, pierwsza połowa XVIII w. (0)

Kościół Rzymskokatolicki pw. Matki Boskiej Częstochowskiej w Wilamowie, druga połowa XIX w. (0)

Kościół Rzymskokatolicki pw. Wniebowzięcia NMP w Marwaldzie, druga połowa XX w. (0)

I.A.b) Zamki i pałace:

Monumentalny zamek lub pałac historyczny, miejsce ważnych wydarzeń ZD (za pierwsze trzy) (12)

brak

Monumentalny zamek lub pałac historyczny ZD (za pierwsze trzy) (10)

brak

Zamek lub pałac historyczny, miejsce ważnych wydarzeń ZD (za pierwsze trzy) (5)

Zamek krzyżacki w Ostródzie, obecnie siedziba miejskich instytucji kultury muzeum, centrum kultury i biblioteki (5)

Pałac Dohnów w Morągu, obecnie Muzeum im. Johanna Gottfrieda Herdera (3)

Zamek lub pałac historyczny ZD (za pierwsze trzy) (3)

Zamek w Karnitach, obecnie Hotel Karnity (3)

Pałac w Szymonowie, obecnie dom dziecka (3)

Pałac w Małdytach, obecnie Zajazd pod Kłobukiem (0)

Pałac w Pacółtowie, obecnie hotel butikowy (0)

Pałac w Komorowie, obecnie Dwór Komorowo (0)

Pałac w Wojciechach, obecnie obiekt hotelowy- Pałac Wojciechy (0)

Zamek lub pałac stylizowany D (za pierwsze dwa*) (2)

Pałac w Klonowie (0)

Pałac w Szyldaku (0)

Dwór lub inna rezydencja, miejsce ważnych wydarzeń ZD (za pierwsze trzy**) (6)

Letnia rezydencja Richarda Andersa z XX w. w Starych Jabłonkach, obecnie hotel Anders (6)

Ruina historycznego zamku, pałacu, grodu D (za pierwsze trzy***) (2)

Zamek Krzyżacki w Morągu (2)

Pałac w Markowie (2)

Ruiny gotyckiego zamku w Miłakowie (2)

Ruina historycznego zamku, pałacu, grodu, niedostępna (za pierwsze trzy****) (1)

Ruiny gotyckiego zamku w Dąbrównie (1)

Pałac w Koziej Górze (1)

I.A.c) Inne zabytkowe obiekty architektoniczne i techniczne:

Średniowieczny cenny zespół urbanistyczny z rynkiem i ulicami, zachowany w znacznej części (za pierwsze trzy) (12)

brak

Inny cenny zespół urbanistyczny na przynajmniej krajową skalę (10)

Zespół koszar artyleryjskich, tzw. Białe Koszary w Ostródzie (10)

Historyczny zespół urbanistyczny z rynkiem, zachowany we fragmentach (pierwsze dwa) (3)

Fragmenty oryginalnej zabudowy Starego Miasta w Morągu (3)

Fragmenty oryginalnej zabudowy Starego Miasta w Dąbrównie (3)

Budynek o znacznych walorach architektonicznych, miejsce ważnych wydarzeń ZD (pierwsze trzy) (6)

brak

Budynek o znacznych walorach architektonicznych, miejsce ważnych wydarzeń Z (pierwsze dwa**) (3)

brak

Budynek o znacznych walorach architektonicznych ZD (pierwsze trzy**) (4)

Gotycki ratusz w Morągu, obecnie w budynku znajduje się: Informacja turystyczna, Galeria Sztuki oraz Izba Pamięci Historycznej, 1444 r., XV w. (4)

Wieża Bismarcka w Ostródzie, 1901 r., XX w. (4)

Dwór w Bieniaszach, obecnie hotel, druga połowa XVIII w. (4)

Budynek Urzędu miejskiego w Ostródzie, 1878 r., XIX w. (0)

Budynek poczty w Ostródzie, 1897 r., XIX w. (0)

Zabytkowy gmach Liceum (XIX w.) w Ostródzie, 1907 r., XX w. (0)

Dwór w Kraplewie, obecnie Pensjonat, 1919 r., początek XX w. (0)

Dwór w Soplach, obecnie obiekt noclegowy, 1923-1924 r., XX w. (0)

*Budynek – miejsce ważnych wydarzeń ZD (pierwsze dwa***) (4)*

Ratusz w Ostródzie, 1890- 1900 r., druga połowa XVIII w. (4)

*Budynek o znacznych walorach architektonicznych Z (pierwsze trzy****) (3)*

Pałac w Ponarach, własność prywatna, koniec XVII w. (3)

Kamienica (XIX/XX w.) ul. Jana Pawła II w Ostródzie (3)

Kamienica (XIX/XX w.) ul. Czarnieckiego w Ostródzie (3)

Kamienica (XIX/XX w.) ul. Słowackiego w Ostródzie (0)

Budynek dawnego hotelu Germania w Dąbrównie, obecnie budynek mieszkalny (0)

Pałac w Płękitach (XIX w.) (0)

Stara Chata Mazurska w Słoneczniku, XIX w. (0)

Dwór w Wenecji, XVIII w., własność prywatna (0)

Zabytkowy dom ul. Okrężna w Miłakowie, początek XX w. (0)

Pałac w Dobrocinie, XVIII w., własność prywatna (0)

Oficyna pałacowa w Małdytach, XIX w. (0)

*Budynek, miejsca ważnych wydarzeń Z (pierwsze dwa*****) (1)*

Dworzec Cesarza Wilhelma w Budwitach, XIX w. (1)

Historyczne fortyfikacje miejskie zachowane w znacznej części ZD (4)

Baszta miejska, tzw. Wieża Dzwonów w Dąbrównie, XIV w. (4)

Znaczne fragmenty historycznych fortyfikacji miejskich (2)

Fragmenty średniowiecznych murów miejskich z XIV wieku w Dąbrównie (2)

Fragmenty średniowiecznych murów obronnych z XIV oraz XV wieku w Morągu (2)

Fragmenty średniowiecznych murów obronnych z XIV wieku w Ostródzie (0)

Fragmenty średniowiecznych murów obronnych z XIV wieku w Miłomłynie (0)

Fragmenty średniowiecznych murów obronnych w Miłakowie (0)

Ruiny fortyfikacji miejskich (1)

brak

Zachowane w znacznej części zespoły zabytkowe związane z dziejami innych niż polska grup etnicznych (za pierwsze dwa zespoły) (7)

brak

Pojedyncze zabytki związane z dziejami innych grup etnicznych ZD (za pierwsze dwa*) (4)

brak

Częściowo zniszczone lub niedostępne obiekty związane z innymi grupami etnicznymi (pierwsze dwa) (1)

Cmentarz żydowski z 1809 r. w Miłakowie (1)

Cmentarz żydowski w Morągu (1)

Cmentarz ewangelicki przy ul. Dąbrowskiego w Morągu (0)

Zabytek techniki/obiekt przemysłowy o znaczeniu międzynarodowym ZD (pierwszy) (10)

brak

Zabytek techniki/obiekt przemysłowy o znaczeniu krajowym ZD (pierwsze dwa*) (7)

Fragment Kanału Ostródzko-Elbląskiego (7)

Zabytek techniki/obiekt przemysłowy o znaczeniu regionalnym ZD (do trzech^{***}) (3)

Most Kolejowy w Glaznotach (3)

Zespół Młyna w Miłakowie (3)

Wiatrak paltrak z XIX w. w Liwie (3)

Armaty francuskie w Morągu (0)

Wieża Ciśnień w Ostródzie (0)

Wieża Ciśnień w Morągu (0)

Wieża Ciśnień w Dąbrównie (0)

Gorzelnia w Smykówku (0)

Wóz strażacki w Ostródzie (0)

Historyczna, funkcjonująca stale linia kolejowa lub żeglugowa (tylko za przystanek początkowy lub końcowy danej linii) (6)

brak

Historyczna, funkcjonująca sezonowo lub nieregularnie linia kolejowa lub żeglugowa (lub przystanki pośrednie linii stałej) (za pierwszy przystanek^{**}) (4)

Linia żeglugowa „Szlakiem kanału elbląskiego” - Ostróda- Miłomłyn (4)

Linia żeglugowa „Szlak Szeląga” - Ostróda- Stare Jabłonki (0)

Linia kolejowa 353 Poznań Wschód – Skandawa (przystanek- Lubajny) (0)

Linia kolejowa 220 Olsztyn Główny – Bogaczewo (przystanek- Małdyty) (0)

I.A.d) Obiekty militarne:

Zespół forteczny o bardzo dużym znaczeniu militarnym, zachowany w znacznej części ZD (10)

brak

Zespół forteczny o mniejszym znaczeniu lub zachowany w mniejszej części* ZD (4)

brak

Zespół forteczny o mniejszym znaczeniu dostępny sezonowo lub w mniejszej części**
(2)

Zamkowa Góra w Durągu (2)

Grodzisko w Ornowie (0)

Szwedzki Szaniec w Świetlinie (0)

Pojedyncze zachowane obiekty forteczne ZD (za pierwsze dwa***) (2)

brak

Pojedyncze obiekty forteczne dostępne częściowo, ruiny fortecy (pierwsze dwie****)
(1)

brak

Zachowana w dużej części, dostępna linia umocnień, ważna strategicznie (pierwsze
dwie) (4)

brak

Zachowana w niewielkiej części, dostępna linia umocnień* (2)

brak

Pojedyncze dostępne fragmenty umocnień (pierwsze dwa)** (1)

Bunkier nad Drwęcą w Ostrowinie (1)

Dodatkowe punkty za obiekty dziedzictwa kulturowego:

Obiekt Dziedzictwa Kulturowego o znaczeniu międzynarodowym ZD: UNESCO
(dodatkowo 30)

brak

Obiekt będący na polskiej liście Pomników Historii ZD (dodatkowo, jeśli nie znajduje
się on na liście UNESCO) (15)

Kanał Elbląski (15)

Przy braku ogólnej dostępności obiektów z tej grupy punkty są odejmowane, pozostawia się tylko 1/3 punktów przyznanych za dany obiekt, jeśli inaczej nie wskazano.

Dodatkowe punkty za wszystkie miejsca lub obiekty wpisanych powyżej klas:

Za stałych przewodników miejskich, oprowadzających po obiektach lub przewodników obiektowych w języku polskim (za pierwsze pięć) (2)

Przewodnik miejski w Ostródzie - Justyna Szostek (2)

Przewodnik miejski w Ostródzie - Piotr Nawacki (2)

Przewodnik miejski w Ostródzie - Dorota Furs (2)

Przewodnik miejski w Starych Jabłonkach - Krzysztof Kowalczyk (2)

Przewodnik miejski w Morągu - Tomasz Osękowski (2)

Przewodnik miejski w Miłomłynie - Paulina Tomporowska (0)

Przewodnik miejski w Dąbrównie - Leonard Rośkiewicz (0)

Za minimum dwa języki obce w ofercie przewodników (w pierwszych pięciu obiektach) (1)

brak

Za możliwość zamówienia przewodnika obiektowego** (pierwsze pięć) (1)

Schron bojowy w Starych Jabłonkach (1)

Za minimum dwa języki obce w ofercie przewodników (w pierwszych pięciu) (1)

Przewodnik miejski w Ostródzie - Dominik Lisowski (język angielski i niemiecki) (1)

Przewodniki elektroniczne po miejscu lub obiekcie (za pierwsze trzy) (1)

brak

Mikroeventy oferowane podczas każdego zwiedzania grupowego miejsca lub obiektu (pierwsze dwa) (2)

brak

Mikroeventy dostępne na zamówienie grupowe podczas zwiedzania miejsca lub obiektu (za pierwsze dwa) (1)

brak

Wersje obcojęzyczne przewodników elektronicznych (przynajmniej dwie wersje obcojęzyczne, w pierwszych trzech obiektach) (1)

brak

Własny materiał informacyjny w obiekcie, jak publikacje monograficzne, albumy (za pierwsze trzy obiekty) (1)

brak

Własny materiał informacyjny w językach obcych (przynajmniej dwóch) w pierwszych trzech obiektach (1)

brak

Za bardzo dobry (2) lub dobry (1) stan konserwacji i estetyki najważniejszych trzech obiektów (element uznaniowy) można doliczyć w sumie od 1 do 2 punktów dla całego regionu

I.B. Miejsca historyczne lub znaczące:

I.B.a) Budowle historyczne i monumenty:

Monumenty (pomniki) o znaczeniu międzynarodowym (każdy) (8)

brak

Monumenty (pomniki) o znaczeniu krajowym (do trzech*) (6)

Zespół pomnikowy w Grunwaldzie (6)

Monumenty (pomniki) o znaczeniu regionalnym (do trzech**) (2)

Pomnik pamięci Johanna Gottfrieda Herdera w Morągu (2)

Pomnik Gustawa Gizewiusza w Ostródzie (2)

Krąg wspólnoty kultur w Glaznotach (2)

Pomnik ku czci poległych w Liwie (0)

Pomnik jedności Unii Europejskiej w Ostródzie (0)

Pomnik Pamięci Obrońców Suwerenności i Niepodległości Rzeczypospolitej Polskiej w Ostródzie (0)

Pomniki lub obiekty małej architektury o znaczeniu lokalnym (do trzech^{***}) (1)

Pomnik Pamięci dawnych mieszkańców Ostródy (1)

Pomnik Pamięci Tadeusza Kościuszki w Ostródzie (1)

Pomnik i tablica pamiątkowa Immanuela Kanta w Jarnołtowie (1)

Pomnik Jana Pawła II w Morągu (0)

Pomnik Generała von Anrepa we wsi Plebania Wólka (0)

Pomnik plebiscytowy w Ostródzie (0)

Miejsca historyczne o międzynarodowym znaczeniu (do trzech) (8)

brak

Miejsca historyczne o znaczeniu krajowym (do trzech) (4)

Pole Bitwy pod Grunwaldem (4)

Miejsca historyczne o znaczeniu regionalnym (do trzech^{**}) (2)

Cmentarz z XIX w. przy ul. Czarnieckiego w Ostródzie (2)

Cmentarz Poległych Żołnierzy Armii Radzieckiej w Morągu (2)

Miejsca związane z akcją utworów literackich o międzynarodowym znaczeniu (za pierwsze trzy) (3)

brak

Miejsca związane z akcją utworów literackich o krajowym znaczeniu (za pierwsze trzy) (2)

Jezioro Morąg (2)

Ratusz w Morągu (2)

Miejsca związane z biografią osób o międzynarodowym znaczeniu (pierwsze trzy) (3)

Miejsce urodzenia Johanna Gottfrieda Herdera (filozof, pastor, pisarz) - Morąg (3)

Miejsce 3-letniego pobytu Immanuela Kanta (filozof, profesor logiki i metafizyki) - Jarnołtowo (3)

Miejsce urodzenia Hansa Helmuta Kirsta (pisarz, krytyk filmowy) - Ostróda (3)

Miejsca związane z biografią osób o krajowym znaczeniu (do trzech) ZD (2)

Lukta - Stanisław Raginiak (poeta, prozaik) (2)

Miejsca związane z biografią osób o krajowym znaczeniu, niedostępne lub częściowo zachowane (za pierwsze dwa*) (1)

brak

Miejsca związane z biografią osób o regionalnym znaczeniu (pierwsze dwa) (1)

Ostróda - Michał Zieliński (poeta) (1)

Ostróda - Tadeusz Klabuhn (poeta) (1)

Lukta - Alfred Markowski (poeta, pisarz, satyryk, założyciel konspiracyjnej organizacji „Synowie Armii Krajowej”) (0)

Ostróda, Morąg - Hans Helmut Kirst (pisarz, krytyk filmowy) (0)

Morąg - Zbigniew Nienacki (pisarz, dziennikarz) (0)

Miejsca związane z biografią osób innej narodowości, ważnych w skali krajowej dla tych narodowości (za pierwsze dwa) (2)

Ulica Sienkiewicza 10 w Ostródzie - Dom Hansa Helmuta Kirsta (niemiecki pisarz) (2)

Ostróda - miejsce urodzenia Christiana Jakoba Krausa (niemiecki filozof) (2)

Morąg - dom rodzinny Johanna Gottfrieda Herdera (filozof, pisarz) (0)

I.B.b) Cmentarze historyczne:

Nekropolia zbiorowa władców Polski (8)

brak

Nekropolia zbiorowa innych znanych w kraju osobistości (do trzech) (5)

brak

Nekropolia zbiorowa znanych osobistości w skali regionu (do trzech) (2)

brak

Pojedyncze miejsce pochówku osobistości znanej w skali międzynarodowej (6)

brak

Pojedyncze miejsce pochówku osobistości znanej w skali kraju (do trzech) (2)

brak

Pojedyncze miejsce pochówku osobistości znanej w skali regionu (do trzech) (1)

Cmentarz Polska Górka w Ostródzie - Grób Gustawa Gizewiusza (1)

Inny cmentarz zabytkowy z ciekawymi obiektami sztuki sepulkralnej *** (do dwóch)
ZD (1)

Osiekowo - niemiecko-rosyjski cmentarz wojenny z okresu I wojny światowej (1)

Mielno - niemiecko-rosyjski cmentarz wojenny z okresu I wojny światowej (1)

Ostróda - niemiecko-rosyjski cmentarz wojenny z okresu I wojny światowej (0)

Moraq - cmentarz żołnierzy Armii Czerwonej (0)

Głędy – cmentarz ewangelicki założony w II połowie XIX wieku (0)

Za każdy cmentarz zabytkowy lub inną nekropolię o znacznie ograniczonej

dostępności – odejmuje się połowę przyznanych punktów

I.B.c) Budowle współczesne:

Budowle współczesne o bardzo wysokiej wartości architektonicznej D (do dwóch) (5)

brak

Budowle współczesne o bardzo wysokiej wartości architektonicznej (nie dostępne) (do

dwóch*) (2)

brak

Budowle współczesne o wysokiej wartości architektonicznej (do trzech**) (1)

brak

I.C. Pojedyncze dzieła sztuki:

Pojedyncze obiekty sztuki historycznej o znaczeniu międzynarodowym (10)

brak

Pojedyncze obiekty sztuki o znaczeniu krajowym (do trzech) (5)

brak

Pojedyncze obiekty sztuki o znaczeniu regionalnym (do trzech*) (3)

Kopia Obrazu „Napoleon użyczający łask mieszkańcom Ostródy. Marzec 1807”

autorstwa Marie Nicolasa Ponce-Camus’a (3)

Obiekty, instalacje lub zespoły sztuki współczesnej o znaczeniu międzynarodowym

(9)

brak

Obiekty, instalacje lub zespoły sztuki współczesnej o znaczeniu krajowym (do trzech*)

(5)

brak

Obiekty, instalacje lub zespoły sztuki współczesnej o znaczeniu regionalnym (do

trzech**) (2)

brak

I.D. Muzea i wystawy (w tym skanseny, galerie, muzea techniki):

Muzea o znaczeniu międzynarodowym (10)

brak

Muzea o znaczeniu krajowym (do trzech) (8)

Muzeum Bitwy pod Grunwaldem w Stębarku (8)

Muzea o znaczeniu regionalnym (do trzech) (5)

Muzeum w Ostródzie (5)

Muzeum im. J.G. Herdera w Morągu (5)

Muzea o znaczeniu lokalnym (do trzech^{***}) (2)

Mini-muzeum Immanuela Kanta w Jarnołtowie (2)

Muzea typu skansenowskiego duże o przynajmniej regionalnym zasięgu (10)

brak

Inne muzea typu skansenowskiego (za pierwsze dwa) (6)

Skansen Fortyfikacji Stare Jabłonki (6)

Zorganizowane w ostatnim roku wystawy czasowe o zasięgu krajowym (w sumie za pierwsze trzy) (4)

Muzeum w Ostródzie „Wystawa ze zbiorów Siarhieja Nurmatoua”, Muzeum

w Ostródzie "Archeologia wysp. Wyspy na peryferiach monarchii

wczesnopiastowskiej", Muzeum Bitwy pod Grunwaldem w Stębarku „Badges – średniowieczna plakietka religijna i świecka. Sacrum i profanum” (4)

Muzeum Bitwy pod Grunwaldem w Stębarku "Zbroja polska przez stulecia" (0)

Zorganizowane w ostatnim roku wystawy czasowe o zasięgu regionalnym* (w sumie za pierwsze trzy) (2)

Muzeum im. J.G. Herdera w Morągu- Alfons Kulakowski “Droga do domu”,

"A święci milczą. Warmińska rzeźba ludowa ze zbiorów MWiM" (2)

Organizacja Nocy Muzeów w regionie na dużą skalę (ponad 10 placówek) (4)

brak

Organizacja Nocy Muzeów w regionie na mniejszą skalę* (3-9 placówek) (2)

Noc Muzeów 2022- Muzeum w Ostródzie, Muzeum Bitwy pod Grunwaldem w Stębarku, Muzeum im. J.G. Herdera w Morągu (2)

Lokalne Izby Pamięci, ogólnodostępne prywatne kolekcje pamiątek (do trzech****)

(1)

Morąska Izba Pamięci Historycznej (1)

Izba Historii Kanału Elbląskiego w Pasłęku (1)

Samodzielne prezentacje multimedialne (pierwsze dwie) (4)

Muzeum Bitwy pod Grunwaldem w Stębarku (4)

Przy wszystkich uwzględnionych powyżej muzeach i ekspozycjach dodatkowe

punkty za:

Ekspozycje i prezentacje multimedialne (do dwóch) (2)

Muzeum Bitwy pod Grunwaldem w Stębarku (2)

Wersje obcojęzyczne ekspozycji i prezentacji multimedialnych (do dwóch) (1)

brak

Ekspozycje i prezentacje albo samodzielne placówki muzealne związane tematycznie z innymi grupami narodowymi lub etnicznymi, dziejami innych państw lub narodów (za pierwsze dwie z objaśnieniami w innym języku) (3)

brak

Przewodniki elektroniczne (1)

Ryszard Bogucki - przewodnik internetowy Gmina Małdyty (1)

Ryszard Bogucki - przewodnik internetowy Gmina Miłomłyn (0)

Ryszard Bogucki - przewodnik internetowy Pole Bitwy pod Grunwaldem (0)

Wersje obcojęzyczne przewodników elektronicznych (do dwóch języków za każdy) (1)

brak

Przewodnicy obiektowi stali (2)

Muzeum Bitwy pod Grunwaldem w Stębarku (2)

Przewodnicy obiektowi na wcześniejsze zamówienie** (1)

Muzeum w Ostródzie (1)

Muzeum im. J.G. Herdera w Morągu (0)

Przewodnicy obiektowi na wcześniejsze zamówienie w przynajmniej dwóch językach obcych (w braku stałych), za każdy język do trzech (1)

Muzeum Bitwy pod Grunwaldem w Stębarku (język angielski/niemiecki/rosyjski) (1)

Mikroeventy oferowane podczas każdego zwiedzania grupowego muzeum (pierwsze dwa) (2)

brak

Mikroeventy dostępne na zamówienie grupowe podczas zwiedzania muzeum (za pierwsze dwa) (1)

Warsztaty bicia monety – szeląga ostródzkiego, repliki szylinga bitego - Muzeum w Ostródzie (1)

Warsztaty tworzenia pocztówki z Ostródy - Muzeum w Ostródzie (1)

Lekcje muzealne - Muzeum Bitwy pod Grunwaldem w Stębarku (0)

Własny materiał informacyjny, wydany nie dawniej niż przed pięciu laty (1)

Grunwald Muzeum „Odkryj skarby przeszłości” - broszura (1)

Muzeum im. J.G. Herdera w Morągu - broszura (0)

Wersje obcojęzyczne własnych materiałów informacyjnych (min. dwie wersje) (1)

Grunwald Muzeum „Odkryj skarby przeszłości” - broszura (język angielski/niemiecki/rosyjski) (1)

Sklep muzealny otwarty w godzinach pracy muzeum (1)

Muzeum Bitwy pod Grunwaldem w Stębarku (1)

Muzeum w Ostródzie (0)

Muzeum im. J.G. Herdera w Morągu (0)

Przy muzeach o znaczeniu krajowym dodatkowe punkty za:

Opis zbiorów w językach obcych (1)

brak

Pojedyncze eksponaty (kolekcje) o znaczeniu międzynarodowym (do dwóch) (2)

brak

Przy muzeach regionalnych i lokalnych punkty dodatkowe za:

Stałe godziny otwarcia (1)

Muzeum im. J.G. Herdera w Morągu (1)

Pojedyncze eksponaty lub kolekcje o znaczeniu międzynarodowym (do dwóch w sumie) (2)

Muzeum im. J.G. Herdera w Morągu - kolekcja związana z Johannem Gottfriedem Herderem (2)

Pojedyncze eksponaty o znaczeniu krajowym (najwyżej jeden) (1)

brak

Każdą wystawę tematyczną stałą powyżej czterech (do dwóch w sumie) (1)

Muzeum im. J.G. Herdera w Morągu "Portret dworski XVIII-XIX wieku", "Grafika holenderska XVII wieku" (1)

Własny materiał informacyjny, opracowania mniejsze (broszury, foldery) (1)

Muzeum im. J.G. Herdera w Morągu - broszura (1)

I.E. Eventy kulturowe

Regularne eventy kultury wysokiej o znaczeniu międzynarodowym (7)

brak

Regularne eventy kultury wysokiej o znaczeniu krajowym (do dwóch) (6)

Arena Festival film&music w Ostródzie, 02-03.07.2022 (6)

Regularne eventy kultury wysokiej o znaczeniu regionalnym (do dwóch) (4)

Festiwal Mazury Zachodnie od Kuchni w Starych Jabłonkach, 05.06.2022(4)

Regularne eventy kultury masowej o znaczeniu międzynarodowym (7)

Międzynarodowe lato z folklorem w Ostródzie, XIII edycja, organizowane w II połowa lipca (7)

Ostróda Reggae Festival, XXI edycja, organizowany w lipcu/sierpniu (0)

Regularne eventy kultury masowej o znaczeniu krajowym (do trzech) (6)

Polska Noc kabaretowa w Ostródzie, 5 sierpnia 2022 (6)

Ogólnopolski Festiwal Muzyki Tanecznej w Ostródzie, organizowany w II połowie lipca (6)

Festiwal Enklawa w Ostródzie, XV edycja, organizowany w lipcu/sierpniu (6)

Regularne eventy kultury masowej o znaczeniu regionalnym (do trzech) (4)

Festiwal Smaków w Ostródzie, I edycja odbyła się 22-24 lipca 2022 (4)

Mazurski Dzień Ziemniaka w Kraplewie, XIV edycja, organizowany w II połowie września (4)

Festiwal Dyni w Durągu, III edycja, organizowany w I połowie października (4)

Dni Ostródy, organizowane w lipcu/sierpniu (0)

Regularne inscenizacje historyczne lub militarne o znaczeniu międzynarodowym (7)

brak

Regularne inscenizacje historyczne lub militarne o znaczeniu krajowym (do dwóch)
(6)

Inscenizacja Bitwy pod Grunwaldem (6)

Regularne inscenizacje historyczne lub militarne o znaczeniu regionalnym (do dwóch) (4)

Turniej rycerski o włócznię św. Jerzego w Ostródzie, organizowany w I połowie czerwca (4)

Inscenizacja potyczki "Biwak Wojsk Napoleona w Ostródzie", organizowana w I połowie lipca (4)

Turniej Rycerski o skrzynię Wójta Gminy Dąbrówno, organizowany w I połowie lipca (0)

Rzadsze eventy kultury wysokiej lub masowej o znaczeniu międzynarodowym (jeden)
(4)

brak

Regularne działanie na terenie regionu grup inscenizacji historycznej (za pierwsze dwie) (5)

Drużyna Rycerska Komturii Ostródzkiej (5)

Dodatkowy punkt przyznaje się za każdy dzień trwania danego eventu kultury masowej ponad 4 dni (jednak nie więcej niż 3 punkty w sumie)

Dni Grunwaldu- 4 dni (3)

I.F. Funkcjonujące zakłady przemysłowe

Z ofertą turystyczną (do dwóch) (2)

brak

Z ofertą kulturową (do dwóch) (2)

brak

Mikroeventy oferowane podczas każdego zwiedzania grupowego zakładu (pierwsze dwa) (2)

brak

Mikroeventy dostępne na zamówienie grupowe podczas zwiedzania zakładu (pierwsze dwa) (1)

brak

Dodatkowo za obsługę w językach obcych (minimum dwa języki obce) (za każdą ofertę) (1)

brak

I.G. Kulturowo znacząca oferta przyrodnicza:

ZOO, akwaria, parki dzikich zwierząt, inne duże obiekty zoologiczne (do trzech) (4)

brak

Park Narodowy z Muzeum Przyrodniczym na terenie regionu (8)

brak

Park Krajobrazowy na terenie regionu (do trzech) (2)

Park Krajobrazowy Wzgórz Dylewskich - położony na terenie gmin: Dąbrówno, Ostróda, Lubawa (2)

Rezerwat przyrody na terenie regionu (poza parkami narodowymi i krajobrazowymi) (do trzech) (1)

Rezerwat przyrody Sosny Taborskie - rezerwat leśny, gmina Łukta (1)

Rezerwat przyrody Zielony Mechacz - rezerwat florystyczny, gmina Małdyty (1)

Rezerwat przyrody Ostoja Bobrów na rzece Pasłęce - rezerwat faunistyczny, rzeka Pasłęka, jezioro Sorąg, Łęguty, Isąg, Pierzchlaskie (1)

Rezerwat przyrody Jezioro Francuskie - rezerwat wodny, Park Krajobrazowy Wzgórz Dylewskich, gmina Ostróda (0)

Rezerwat przyrody Jezioro Czarne - rezerwat wodny, gmina Ostróda (0)

Rezerwat przyrody Niedźwiedzie Wielkie – Kielkuty, gmina Małdyty (0)

Rezerwat Przyrody Wyspa Lipowa na Jeziorze Morąg (0)

Ogród Botaniczny, palmiarnia, arboretum (za pierwsze dwa) (4)

brak

Ogród przy rezydencji, park kultywowany (za pierwsze dwa) (2)

Balcyny zespół dworsko-parkowy (2)

Szymonowo zespół pałacowo-parkowy (2)

Mielno - park dworski (0)

Małdyty zespół pałacowo-parkowy (0)

Durąg - park dworski (0)

Park miejski duży kultywowany (pow.4 ha) z obiektami sztuki (pierwsze dwa) (2)

brak

Park miejski duży, kultywowany bez obiektów sztuki* (pierwsze dwa) (1)

Park Collisa w Ostródzie (1)

Park nad Wikierką w Dąbrównie (1)

Park miejski mniejszy (pow. 1-4 ha) z obiektami sztuki** (za pierwszy) (1)

Park miejski w Morągu - rzeźba ludowa "Morąg 80", fontanna (1)

I.H. Szlaki kulturowe:

Przebiegające przez region lub jego miejscowości materialne lub realne szlaki

turystyczne o znaczeniu międzynarodowym (8)

Szlak Kanału Elbląskiego, miejscowości: Ostróda, Miłomłyn, Morąg, Małdyty

(8)

Przebiegający przez region lub jego miejscowości materialne lub realne szlaki o znaczeniu krajowym (za pierwsze trzy) (6)

Szlak Zamków Gotyckich, obiekt: Zamek w Ostródzie (6)

Szlak Bojowy Wojsk gen. Jana H. Dąbrowskiego (6)

Przebiegające przez region lub jego miejscowości materialne lub realne szlaki o znaczeniu regionalnym (za pierwsze dwa) (3)

Szlak Franciszkański, miejscowość: Miłakowo (3)

Szlak Pętli Grunwaldzkiej, miejscowości: Ostróda, Grunwald (3)

Materialne lub realne szlaki turystyczne w regionie (własne) (za pierwsze trzy) (3)

Szlak Kulinaryny Mazury Zachodnie od Kuchni (3)

Szlak pieszy żółty „Dookoła jeziora Szeląg Mały” (3)

Szlak rowerowy żółty „Mała pętla ostródzka” (3)

Szlak rowerowy czerwony Gminy Miłomłyn (0)

Szlak rowerowy zielony „Wielka pętla ostródzka” (0)

Materialne lub realne szlaki lub trasy w poszczególnych miejscowościach regionu (za pierwsze trzy) (3)

Miejski szlak turystyczny - Morąg (3)

Szlak spacerowy żółty „Leśny szlak spacerowy” - Góra Dylewska (3)

Trasa rowerowa „Pierścienia tysiąca jezior” - Miłakowo (3)

Szlak spacerowy niebieski „Szlak zapomnianych siedlisk” - Wysoka Wieś (0)

Droga św. Jakuba (odcinek Olsztyn Lipowiec), miejscowości: Stare Jabłonki,

Ostróda (0)

Wirtualne szlaki turystyczne przebiegające przez teren regionu (za pierwsze trzy) (2)

brak

Wirtualne trasy tematyczne w miejscowościach regionu (za pierwsze trzy) (1)

brak

Podziemne trasy turystyczne stale dostępne na terenie regionu (7)

brak

Regularna oferta objazdu turystycznego z przewodnikiem (za pierwsze dwie trasy) (3)

„Tajemnice Starej Ostródy” Zachodniomazurskie Stowarzyszenie Przewodników (3)

Oferta objazdu turystycznego z przewodnikiem na zamówienie (za pierwsze dwie

trasy) (1)

North Sailor Charter - Ostróda (1)

Tourist Polska „Statkiem po tratwie - 2 dni” - Kanał Ostródzko- Elbląski (1)

Dodatkowe wersje językowe objazdu z przewodnikiem (za pierwsze dwie) (1)

Brak

Kategoria II: Elementy obsługi turystycznej:

II.A. Informacja turystyczna:

Informacja turystyczna na miejscu, regularnie czynna (2)

Centrum Informacji Turystycznej w Ostródzie (2)

Lokalna Organizacja Turystyczna "Kraina Nieodkrytych Tajemnic" w Morągu (0)

Informacja Turystyczna w Miłomłynie (0)

Informacja w językach obcych (za każdy język do trzech) (1)

Centrum Informacji Turystycznej w Ostródzie (3)

Informacja Turystyczna w Morągu (0)

Informacja Turystyczna w Miłomłynie (0)

Przewodnicy miejscy lub terenowi na zamówienie (3)

Przewodnik w Ostródzie - Justyna Szostek (3)

Przewodnik w Łukcie - Ilona Grabowska (0)

Przewodnik w Morągu - Tomasz Osękowski (0)

Przewodnicy miejscy lub terenowi (za każdy język do czterech) (1)

brak

Aktualny własny materiał informacyjny wysokiej jakości na temat regionu lub jego miejscowości (ogólnie) (2)

Gmina Ostróda „Odkryj Gminę Ostróda” - Informator turystyczny (2)

„Gmina Miłakowo” - Informator turystyczny (0)

„MAZURY ZACHODNIE” - Informator turystyczny (o)

“Śladami historii Morąg” - Folder turystyczny (o)

Wersje obcojęzyczne materiału informacyjnego wysokiej jakości (każdy język do trzech) (1)

„POWIAT OSTRÓDZKI MAZURY ZACHODNIE” - Folder Powiatu Ostródzkiego (język angielski, niemiecki, czeski, rosyjski, ukraiński) (1)

„Turystyczne cuda Powiatu Ostródzkiego” - Folder Powiatu Ostródzkiego (język angielski, niemiecki, czeski, rosyjski) (o)

„Główne Atrakcje Warmii i Mazur” - Informator turystyczny (język angielski, niemiecki, czeski) (o)

Pozostały aktualny materiał informacyjny* (1)

Mapa Gminy Ostróda (o)

„OSTRÓDA LETNIA STOLICA WARMII I MAZUR” - Mapa turystyczna (o)

„Warmia i Mazury na rowerze” – broszura (o)

Wersje obcojęzyczne pozostałego materiału informacyjnego (od dwóch języków) (1)

„Powiat Ostródzki MAZURY ZACHODNIE” - Mapa turystyczna (język angielski, niemiecki, czeski) (1)

Mapa Gminy Ostróda (język angielski, niemiecki) (o)

II.B. Infrastruktura turystyczna

Hotele 5, 4, 3, 2, 1-gwiazdkowe, hostele, schroniska, kwatery zorganizowane (za pierwsze dwa obiekty w każdej kategorii) (2)

Hotel Spa Wzgórza Dylewskie Irena Eris 5* w Ostródzie, Wysoka Wieś (2)

Narie Resort & Spa 5* w Wilnowie (2)

WILLA PORT ART & BUSINNES 4* w Ostródzie (2)

Hotel Anders 4* w Starych Jabłonkach (2)

Worliny Hotel Masuria 4* w Worlinach (o)

Pajda Mazur 3 w Starych Jabłonkach (2)*

*Tailor Hotel Sport & Conference 3*w Morągu (2)*

Vertigo Narie 3 w Kretowinach (0)*

Pałac Wojciechy 3 (0)*

Folwark Karczemka Wellness & Restaurant w Karczemce 3 (0)*

Villa Platinum 2 w Rydzewie (2)*

Sajmino Family House 2 w Kajkowie (2)*

Hotelik Luis w Ostródzie (2)

ekoLOKUM w Ostródzie (2)

Schronisko młodzieżowe przy Szkole Podstawowej nr 4 w Ostródzie (2)

Dom harcerza w Ostródzie (2)

Pensjonat nad Stawami w Szyldaku (2)

Ośrodek wypoczynkowy "Ruś" w Białce koło Rusi (0)

Gospodarstwo agroturystyczne Liliana w Kretowinach (2)

Gospodarstwo Gościnne Dworek Mazurski w Rusi (0)

Istniejąca oferta pakietowa hoteli z usługami turystycznymi (za pierwsze dwie oferty w różnych klasach) (1)

Hotel Masuria w Łukcie - nocleg, wyżywienie, strefa spa i wellness, usługi rozrywkowe i rekreacyjne (1)

Hotel Zamek Karnity w Karnitach - nocleg, wyżywienie, usługi rozrywkowe rekreacyjne, organizacja imprez okolicznościowych (1)

Dwór w Bieniaszach - nocleg, wyżywienie, usługi rozrywkowe i rekreacyjne, zaplecze konferencyjne (1)

Hotel Platinum w Ostródzie - nocleg, wyżywienie, strefa spa i wellness (1)

Willa Port Art & Business w Ostródzie - nocleg, wyżywienie, zaplecze konferencyjne, strefa spa, usługi rozrywkowe i rekreacyjne (1)

- Hotel Anders w Starych Jabłonkach - nocleg, wyżywienie, spa, usługi rozrywkowe i rekreacyjne, organizacja imprez okolicznościowych (0)*
- Vertigo Narie w Kretowinach - nocleg, wyżywienie, strefa spa, usługi rozrywkowe i rekreacyjne (0)*
- Restauracje z autentyczną kuchnią regionalną (za pierwszy obiekt) (3)*
- Restauracja Pałacowa - Hotel Anders w Starych Jabłonkach (3)*
- Restauracja - Zajazd pod Kłobukiem w Małdytach (0)*
- Restauracja Ogrody na Wyspie - Natural Hotel Eco & Conference (0)*
- Restauracje z autentyczną krajową kuchnią tradycyjną (za pierwszy inny obiekt) (2)*
- Restauracja Kanka w Miłomłynie (2)*
- King Pin & Club Restaurant w Ostródzie (0)*
- Tawerna w Ostródzie (0)*
- Inne restauracje (za pierwszy obiekt) (1)*
- Open Kitchen grill & pizza w Kajkowie (1)*
- Restauracja Kresowa w Ostródzie (0)*
- Restauracja Lalo w Ostródzie (0)*
- Restauracja Park w Morągu (0)*
- Restauracja Ricco Gusto w Morągu (0)*
- Restauracja Planeta w Morągu (0)*
- Restauracja Tower Burger&Steak w Morągu (0)*
- Sushi Lover w Morągu (0)*
- Bar DuDu w Kretowinach (0)*
- Dodatkowe punkty za historyczne wnętrza restauracji (za pierwsze dwa obiekty) (1)*
- Młyn pod Mariaszkiem w Idzbarku (1)*
- Restauracja - Zajazd pod Kłobukiem w Małdytach (1)*

Restauracja Austeria w Ostródzie (0)

Dodatkowe punkty za ofertę kulturową w restauracji (za pierwsze dwa obiekty) (1)

Kalinówka Wzgórza Dylewskie - warsztaty kulinarne (1)

Dodatkowe punkty za restauracje otwarte po godzinie 22.00 (za pierwszą) (1)

Restauracja Kresowa w Ostródzie (1)

Dodatkowe punkty za restauracje otwarte po godzinie 24.00 (za pierwszą) (1)

brak

Bistra, bary (za pierwszy obiekt) (1)

Snack Bar w Morągu (1)

Folwark Karczemka w Małdytach (0)

Możliwość wynajęcia na miejscu autokaru, minibusa, samochodu (za pierwsze dwie oferty) (2)

INTER-TRANS BIS, JARO-BUS Jarosław Garwarski - Ostróda (2)

El-Trans - Ostróda (2)

Lipnicki Przewozy Autokarowe - Morąg (0)

II.C. Infrastruktura komunikacyjna:

Lotnisko z połączeniami międzynarodowymi w odległości mniej niż 50 km od centrum regionu (1 godzina na dotarcie) (4)

brak

Lotnisko z połączeniami krajowymi* w odległości mniejszej niż 50 km od centrum regionu (3)

brak

Duży dworzec kolejowy na miejscu (za pierwszy) (3)

Dworzec kolejowy w Ostródzie (3)

Inny* dworzec kolejowy na miejscu (za pierwszy) (2)

Dworzec kolejowy w Morągu (2)

Dworzec autobusowy na miejscu (za pierwszy) (2)

Dworzec autobusowy w Ostródzie (2)

Dworzec autobusowy w Morągu (0)

Przystanek autobusowy* na miejscu (za pierwszy) (1)

Przystanek autobusowy w Mysłakach (1)

Przystanek autobusowy w Zybultowie (0)

Przystanek autobusowy w Bogaczewie (0)

Przystanek kolejowy w Starych Jabłonkach (0)

Przystanek kolejowy w Małdytach (0)

Port pasażerski morski na miejscu (za pierwszy) (3)

brak

Czynna przystań* pasażerska morska lub rzeczna (za pierwszą) (1)

Przystań Żeglugi Ostródzko-Elbląskiej w Ostródzie (1)

Przystań Kanału Ostródzko-Elbląskiego w Miłomłynie (0)

Autostrada lub droga szybkiego ruchu w odległości mniej niż 20 km (za pierwsze dwie) (4)

brak

Droga ekspresowa lub droga główna krajowa w odległości mniej niż 10 km (za pierwsze dwie) (2)

Droga krajowa nr 7 (2)

Droga krajowa nr 15 (2)

Droga krajowa nr 16 (0)

Inne połączenia* bez utrudnień dla autokarów (za pierwsze dwa) (1)

brak

Obecność komunikacji miejskiej, gminnej, regionalnej (2)

Komunikacja miejska w Ostródzie - Linie autobusowe (2)

Komunikacja gminna w Morągu - Linie autobusowe (0)

Komunikacja publiczna w Gminie Miłakowo - Linie autobusowe (0)

Kursy nocne komunikacji miejskiej, gminnej, regionalnej (1)

brak

Całodobowa oferta taxi na miejscu (1)

Red Taxi Ostróda (1)

Taxi Morąg (0)

Taxi-24 Ostróda (0)

Stała oferta powozów, bryczek i inna retro (za pierwszą ofertę) (3)

Stajnia Młyn Zamkowy w Dąbrównie (3)

Oferta powozów, bryczek i inna retro na zamówienie (za pierwszą ofertę*) (1)

Dwór w Bieniaszach (1)

II.D. Promocja turystyczna:

Samodzielny udział regionu lub wchodzących w jego skład miejscowości, gmin lub obiektów w światowych prestiżowych targach turystycznych (za każde stoisko w roku do trzech) (3)

Międzynarodowe Targi Turystyczne ITB w Berlinie, 2015 (3)

Międzynarodowe Targi Turystyczne Holiday World w Pradze, 2017 (3)

Międzynarodowe Targi Turystyczne GLOBalnie w Katowicach, 2017 (3)

Międzynarodowe Targi Turystyczne Ferien-messe w Wiedniu, 2017 (0)

Międzynarodowe Targi Turystyczne World Travel Show w Nadarzynie, 2018

(0)

Samodzielny udział regionu lub innych podmiotów (jak wyżej) w krajowych targach

turystycznych* (za każde stoisko do trzech) (2)

Ostródzkie Targi Turystyczne Arena Tourism Poland (2)

Wydawanie regularnych publikacji o charakterze promocyjnym (za pierwsze dwa w ostatnim roku) (1)

brak

Zorganizowanie podróży/wizyty medialnej w ostatnich dwóch latach (2)

brak

Zorganizowanie konferencji naukowej lub popularyzującej związanej z turystyką w ciągu ostatniego roku (1)

brak

Kategoria III: Pozostała oferta czasu wolnego

III.A. Instytucje kultury:

Teatr stały (pierwszy obiekt) (3)

brak

Filharmonia na miejscu (3)

brak

Stała oferta koncertów muzycznych* (za pierwszą ofertę) (2)

brak

Sezonowa oferta teatralna lub muzyczna** (za pierwsze dwie) (1)

Teatr stolikowy ODK „Jedność” w Ostródzie (1)

Opera na miejscu (2)

brak

Teatr muzyczny (operetka, rewia lub musical) na miejscu (za pierwszą ofertę) (2)

brak

Kino stałe (za pierwszy obiekt) (2)

Amfiteatr w Ostródzie (2)

Kino "Narie" w Morągu (0)

Cyfrowe kino w Łukcie (0)

III.B. Atrakcje krajobrazowe

Góry ze znakowanymi szlakami turystycznymi na terenie regionu (2)

brak

Jeziora zdatne do kąpieli, dostępne ze szlakami pieszymi/rowerowymi (pierwszy akwen) (2)

Jezioro Szeląg Mały, gmina wiejska Ostróda (2)

Jezioro Narie, gmina Morąg (0)

Jezioro Długie, gmina Łukta (0)

Jezioro Sajmino, gmina Ostróda (0)

Jezioro Faltyjańskie, gmina Ostróda (0)

Brzeg morski na terenie regionu (3)

brak

Pomniki przyrody (za pierwsze dwa) (1)

Głaz narzutowy w Rychnowie (1)

Dąb Perkun w Plichcie (1)

Wiśnia Ptasia w Małdytach (0)

Lipa Drobnolistna w Miłakowie (0)

Kasztanowiec Biały w Miłomłynie (0)

Wierzb Biała w Morągu (0)

Sosna Zwyczajna „Sosna Antoniego” w Miłakowie (0)

Wieże (punkty) widokowe stale dostępne (za pierwsze dwie) (1)

Wieża Bismarcka w Ostródzie (1)

Punkt Widokowy Kościoła Ewangelicko-Methodystycznego Łaski Bożej ul.

Ulica Sienkiewicza 22 w Ostródzie - wieża widokowa (1)

Wieża widokowa na Dylewskiej Górze w Wysokiej Wsi (0)

Wieża widokowa w Miłomłynie (0)

Wieża widokowa nad Drwęcą w Szydaku (0)

Punkt widokowy - Most w Glaznotach (0)

Wieża widokowa w Morągu z widokiem na Trzęsawisko, ostoje ptactwa wodnego (0)

Możliwość zamówienia lotu turystycznego nad regionem lub miejscowością (za pierwszą) (3)

Dwór w Bieniaszach - loty widokowe (3)

Pałac Pacółtowo - loty widokowe balonem (0)

III.C. Oferta sportowa, edukacyjna i rekreacyjna:

Baseny kryte ogólnodostępne (za pierwszy obiekt) (2)

Pływalnia „Morąska Perła” w Morągu (2)

Aquapark Ostróda (0)

Baseny otwarte ogólnodostępne (za pierwszy obiekt przy braku basenu krytego) (1)

brak

Plaże morskie ogólnodostępne, plaże jeziorne rzeczne (za pierwszy obiekt) (2)

Plaża nad Jeziorem Sajmino (2)

Plaża miejska w Morągu nad jeziorem Skiertąg (0)

Plaża w Kretowinach nad jeziorem Narie (0)

Plaża miejska nad jeziorem Drwęckim w Ostródzie (0)

Plaża w Kadziance nad jeziorem Narie (0)

Plaża w Bogaczewie nad jeziorem Narie (0)

Plaża miejska nad jeziorem Bartężek w Tardzie (0)

Plaża Lichtajny nad jeziorem Lichtajny(0)

Plaża w Wilamowie nad jeziorem Ruda Woda (0)

Plaża miejska w Miłomłynie nad jeziorem Ilińsk (0)

Plaża w Miłakowie nad jeziorem Mildze (0)

Plaża w Mysłakach nad jeziorem Wuksniki (0)

Plaża w Ramotach nad jeziorem Morąg (0)

Stała oferta kursów językowych ogólnodostępnych (za pierwszą ofertę) (2)

Szkoła Języków obcych Res Primae - Ostróda (2)

Soho Jakub Błaszczak Usługi Językowe - Morąg (0)

Fluentbe - Szkoła Językowa online (0)

Sezonowa* oferta kursów językowych ogólnodostępnych (za pierwszą ofertę) (1)

brak

Stale centra sportowe z ofertą ogólnodostępną (za pierwszy obiekt) (2)

Ostródzkie Centrum Sportu i Rekreacji (2)

Centrum Sportowo-Rekreacyjne w Małdytach (0)

Sezonowe* centra sportowe z ofertą ogólnodostępną (za pierwszy obiekt) (1)

brak

Stadiony sportowe (za pierwszy obiekt) (1)

Stadion Miejski OCSiR w Ostródzie (1)

MKS Sokół Ostróda (0)

Stadion Miejski w Miłomłynie (0)

Stadion Miejski w Morągu (0)

Szkoły i szkolenia sportowe ogólnodostępne (jeździeckie, lotnicze, inne) (pierwsze dwa) (1)

Ośrodek jeździecki przy Pałacu Pacóltowo (1)

Stadnina Koni w Plękitach (1)

Nauka jazdy konnej Łątkowscy w Miłomłynie (0)

KJ stajnia Szyldak (0)

Stadnina Koni Samsara w Łukcie (0)

Obóz piłkarski w Morągu (0)

Lodowiska ogólnodostępne stałe (za pierwszy obiekt) (2)

brak

Lodowiska sezonowe* (za pierwszy obiekt) (1)

Orlik 2012 w Morągu (1)

Kompleks Sportowo-Rekreacyjny w Ostródzie (0)

Kategoria IV: Inne czynniki wspierające turystykę kulturową

IV.A. Instytucje w regionie:

Obecność uniwersytetu w regionie (za pierwszy) (4)

brak

Obecność innej uczelni wyższej w regionie (za pierwsze dwie) (2)

brak

Obecność siedziby władz państwowych (5)

brak

Obecność siedziby władz wojewódzkich (2)

Brak

IV.B. Oferta turystyki zdrowotnej w regionie

Oficjalne kurorty (za pierwsze trzy miejscowości) (4)

brak

Sanatoria i ogólnodostępne ośrodki rehabilitacji (punkty za pierwsze dwa obiekty) (2)

FLOR MEDICA - Centrum Rehabilitacji & SPA w Morągu (2)

IV.C. Oferta turystyki biznesowej w regionie

Regularne organizowanie imprez targowych o przynajmniej krajowym zasięgu (2)

Targi Mazury HoReCa - Centrum Targowo-Konferencyjne Expo Mazury w

Ostródzie (2)

Targi Pro Defense - Centrum Targowo-Konferencyjne Expo Mazury w Ostródzie (0)

Międzynarodowe Targi Meblowe - Centrum Targowo-Konferencyjne Expo Mazury w Ostródzie (0)

Międzynarodowe Targi Technologii Obróbki Drewna i Produkcji Mebli AMIA-Centrum Targowo-Konferencyjne Expo Mazury w Ostródzie (0)

Targi Budowlane - Warmia- Mazury EXPO w Ostródzie (0)

Obecność krajowych central wielkich firm w regionie (za pierwsze trzy) (2)

Północna Grupa Narzędziowa Sp. z o. o - Ostróda (2)

Całoroczne centra konferencyjne (za pierwszy obiekt) (2)

Hotel Platinum SPA & Business w Ostródzie (2)

*Hotel Willa Port Art & Business**** w Ostródzie (0)*

*Hotel Anders **** w Starych Jabłonkach (0)*

IV.D. Oferta shoppingu w regionie

Galeria zakupów o znaczeniu regionalnym (za pierwszy obiekt) (4) za jeden następny

(2)

brak

Autoryzowany punkt sprzedaży specyficznych produktów regionalnych z patentem

europejskim (za pierwszy obiekt) (2)

brak

Autoryzowany punkt sprzedaży specyficznych produktów regionalnych znanych na skalę krajową (za pierwszy obiekt) (1)

brak

Deptak handlowy (za pierwszy) (2)

brak

IV.E. Zagraniczne Partnerstwa Miast i Regionów

Istnienie zagranicznych związków partnerskich regionu lub jego miejscowości (pierwsze cztery) (1)

Województwo Usteckie - Czechy (1)

Rejon Nadwirniański - Ukraina (1)

Stan Morris County - Stany Zjednoczone (1)

Samorząd Rejonu Wileńskiego – Litwa (1)

Powiat Getynga – Niemcy (Dolna Saksonia) (0)

Wspólnota Powiatowa Kreisgemeinschaft Osterode Ostpreussen - Niemcy (0)

Ostróda - Kyzylord (Kazachstan) (0)

Ostróda - Cixi (Chiny) (0)

Morąg - Velbert (Niemcy) (0)

Wnioski z przeprowadzonej analizy:

W poniższej tabeli szczegółowo zestawiono punktację ustaloną dla poszczególnych kategorii przeprowadzonego badania. Przyznane punkty odnoszą się do każdego z analizowanych zakresów. Wnikliwa analiza tych wielkości pozwala dostrzec czynniki w najwyższym stopniu warunkujące rozwój turystyki kulturowej na obszarze powiatu ostródzkiego.

Podsumowanie:

kategoria I: 383**kategoria II: 90****kategoria III: 24****kategoria IV: 12****Łącznie: 509**

Tabela 1. Zestawienie punktacji dla powiatu ostródzkiego

Kategoria	Podkategoria	Uzyskane punkty	Maksymalna liczba punktów
I Potencjalne cele turystyki kulturowej	I.A. Zabytki w, w tym:	147	473
	I.A. a. zabytki sakralne	16	122
	I.A. b. zamki i pałace	28	108
	I.A. c. inne zab. architekt. i techniki	72	140
	I.A. d. obiekty militarne	3	18
	I.A. e. dodatkowe punkty	27	85
	I.B. Miejsca historyczne/znaczące, w tym:	49	468
	I.B. a. Budowle hist. i monumenty	44	102
	I.B. b. Cmentarze historyczne	3	56

	I.B. c. Budowle współczesne	0	10
	I.C. Dzieła sztuki (pojedyncze)	3	72
	I.D. Muzea i wystawy	40+17	115+90
	I.E. Eventy kulturowe	69	150
	I.F. Zakłady przemysłowe z ofertą turystyczną	0	16
	I.G. Kul. znacząca oferta przyrodnicza	12	53
	I.H. Szlaki kulturowe	49	106
	RAZEM za kategorię I	383	1243
II Elementy obsługi turystycznej	II.A. Informacja turystyczna	12	17
	II.B. Infrastruktura turystyczna	48	51
	II.C. Infrastruktura komunikacyjna	19	32
	II.D. Promocja turystyczna	11	20
	RAZEM za kategorię II	90	120
III Pozostała oferta czasu wolnego	III.A. Instytucje kultury	3	12
	III.B. Atrakcje krajobrazowe	9	14

	III.C. Oferta sport., eduk., rekre.,	12	13
	RAZEM za kategorię III	24	39
IV Inne czynniki wspierające turystykę kulturową	IV.A. Instytucje w regionie	0	15
	IV.B. Oferta turystyki zdrowotnej	2	16
	IV.C. Oferta turystyki biznesowej	6	11
	IV.D. Oferta shoppingu	0	11
	IV.E. Zagraniczne partnerstwa	4	4
	RAZEM za kategorię IV	12	57
SUMA	WSZYSTKIE KATEGORIE	509	1459

Źródło: opracowanie własne

III. Ocena mikroregionu z punktu widzenia turystyki kulturowej

W wyniku przeprowadzonej waloryzacji turystyczno-kulturowej powiatu ostródzkiego stwierdzono, że badany mikroregion w najważniejszej dla oceny kategorii I - Potencjalne cele turystyki kulturowej uzyskał 383 punkty. Wynik ten kwalifikuje go do jednostek o dużym potencjale (przedział punktowy 250-450).

Jest to pierwszy powiat z województwa warmińsko-mazurskiego analizowany pod względem oceny potencjału turystycznego. Najważniejszymi atrakcjami turystyczno-kulturowymi w powiecie ostródzkim są: Kanał Elbląski oraz Grunwald – Pole Bitwy. Atrakcje te dzięki swojemu unikatowemu charakterowi przyciągają corocznie rzesze turystów. Kanał Elbląski wraz z zabytkowym kompleksem pochylni jest dziełem kultury materialnej oraz pomnikiem dziedzictwa cywilizacyjnego. Zastosowanie niestandardowych rozwiązań hydrotechnicznych czyni z niego fenomen na skalę światową. W skład tych urządzeń wchodzi cztery śluzy i pięć pochylni, służące pokonywaniu 100-metrowej różnicy poziomów wód pomiędzy jeziorem Pniewo,

a jeziorem Drużno. W roku 2014, w 170 rocznicę rozpoczęcia budowy kanału, rozpoczęto procedurę o wpisanie go na listę Światowego Dziedzictwa UNESCO. Drugim, flagowym produktem turystycznym regionu jest pole bitwy pod Grunwaldem, jest to miejsce związane z istotnym wydarzeniem w historii Polski. 15 lipca 1410 roku miała miejsce jedna z największych bitew średniowiecznej Europy, która zahamowała ekspansję zakonu krzyżackiego. W miejscu bitwy postawiono upamiętniający pomnik, przy którym znajduje się otwarte w roku 1960 Muzeum Bitwy pod Grunwaldem. Co roku, w rocznicę bitwy organizowane są Dni Grunwaldu. Podczas 3-dniowego eventu odbywają się widowiska kostiumowo-batalistyczne oraz liczne turnieje, w których udział biorą tysiące rycerzy z całej Europy.

Terytorium powiatu ostródzkiego zajmuje powierzchnię 1776 km², w zachodniej części województwa warmińsko-mazurskiego. Powiat zamieszkiwany jest przez 105 270 mieszkańców, z czego 50,4% to mieszkańcy miast, a 49,6% zamieszkuje tereny wiejskie. Region ostródzki położony jest w zasięgu zlodowacenia bałtyckiego, w wyniku którego obszar posiada rzeźbę młodoglacjalną. Charakteryzuje się ona znacznym pofałdowaniem terenu, pod postacią różnych licznych form np. jezior, pradolin, sandrów, moren czołowych i dennych, a także wzniesień takich jak: kemy, ozy, drumliny. Obszar ten zalicza się do podprowincji Pojezierze Południowobałtyckie, a także makroregionu Pojezierza Wschodniopomorskiego i Pojezierza Chełmińsko-Dobrzyńskiego. Powiat ostródzki podzielony jest na dziewięć gmin: gminę miejską Ostróda, gminy miejsko-wiejskie (Miłakowo, Miłomłyn, Morąg) oraz gminy wiejskie (Dąbrówno, Grunwald, Łukta, Małdyty, Ostróda). Powiat sąsiaduje z powiatem elbląskim i lidzbarskim od strony północnej, od wschodu z powiatem olsztyńskim, a od południa z powiatem działdowskim i nidzickim. Wraz z przyległymi powiatami tworzą obszar, zwany Mazurami Zachodnimi. Ukształtowanie powierzchni w powiecie ostródzkim ma charakter nizinny. Najwyższym wzniesieniem na terenie powiatu, a zarazem województwa jest Góra Dylewska (312 m n.p.m.). Powiat cechuje się rozbudowaną siecią hydrograficzną. Obszar ten należy do pięciu zlewni, a największym ciekim na terenie powiatu jest rzeka Drwęca o całkowitej długości 219 km, której źródło znajduje się na wschodnich stokach Góry Dylewskiej (Czarci Jar) na wysokości 191 m n.p.m. Rzeka ta jest jedyną rzeką w Polsce, która na całej długości stanowi rezerwat przyrody utworzony w celu ochrony środowiska wodnego i bytujących w nim ryb. Długość Drwęcy na terenie powiatu ostródzkiego wynosi 41 km. Rzeka stwarza idealne warunki do uprawiania turystyki kwalifikowanej - kajakowej. Dostępna jest dla

spluwów od miejscowości Rychnowska Wola. Następnie przepływa przez jezioro Ostrowińskie, jezioro Drwęckie koło Ostródy, aż wypływa poza granicę powiatu. Rzeka ta jest atrakcyjnym szlakiem wodnym, wyróżniającym się przede wszystkim heterogenicznym krajobrazem naturalnym. Charakterystycznym elementem krajobrazu w powiecie ostródzkim są jeziora, które na tym terenie występują w liczbie 124. Z tego 103 ma powierzchnię powyżej 5 ha, a 32 ponad 50 ha. Najwięcej jezior występuje w gminach Łukta (25) i Ostróda (24). W gminie Miłakowo jest 10 jezior, wśród których znajduje się najgłębsze (68 m głębokości), a zarazem najczystsze jezioro powiatu - Wuksniki. Natomiast na terenie gminy Morąg występuje 14 jezior. Największe jezioro w powiecie to Narie o powierzchni 12,25 km². Niezwykle urozmaicona linia brzegowa tego jeziora, liczy ponad 50 km. Nad nim zlokalizowane są: Bogaczewo, Gulbity, Pojezierce, Wilnowo i największy nariański kurort – Kretowiny. W gminie Małdyty zlokalizowanych jest 17 jezior, w gminie Dąbrówno 10 jezior, a w gminie Grunwald 5. Wyjątkowym elementem sieci hydrograficznej jest Kanał Ostródzko-Elbląski o długości 183 km, z tego 81 km przypada na tor główny Ostróda-Elbląg. Najwyższym zalesieniem w mikroregionie cechuje się gmina Łukta, gdzie lasy zajmują ponad 50% powierzchni. W pozostałych gminach zalesienie zbliżone jest do średniej kraju. Na terenie powiatu ostródzkiego występują liczne gatunki fauny, a w szczególności ptactwa. W celu ochrony zagrożonych gatunków fauny (m.in. orzeł bielik, żaba moczarowa, żółw wodny) i flory (m.in. sosna taborska, orlica pospolita, turówka wonna) utworzono kilka rezerwatów przyrody na omawianym terenie. Największym rezerwatem przyrody w województwie warmińsko-mazurskim jest rezerwat przyrody "Ostoja Bobrów na Rzece Pasłęce". Rezerwat zlokalizowany jest na terenie pięciu powiatów: olsztyńskiego, elbląskiego, lidzbarskiego, braniewskiego oraz ostródzkiego (gmina Miłakowo). Pozostałe to: rezerваты przyrody Sosny Taborskie, Zielony Mechacz, Jezioro Francuskie, Jezioro Czarne, Niedźwiedzie Wielkie, Wyspa Lipowa na Jeziorze Morąg. Na terenie powiatu ostródzkiego zlokalizowanych jest 156 pomników przyrody. Korzystnym czynnikiem dla rozwoju turystyki jest niski poziom aktywności przemysłowej i czyste środowisko przyrodnicze. Jedną z wiodących atrakcji przyrodniczych w powiecie jest Park Krajobrazowy Wzgórz Dylewskich.

Prawa miejskie jako pierwsze na terenie analizowanego powiatu otrzymało Miłakowo. Osada powstała w 1302 roku jako podgrodzie strażniczego Zamku krzyżackiego i uzyskała prawa miejskie w 1323 roku. W 1327 roku prawa miejskie

otrzymał Morąg. Osiedle początkowo rozwijało się na obszarach podzamcza zamku krzyżackiego. W 1329 roku Luter z Brunszwiku nadał Ostródzie prawo lokacyjne. Powiat ostródzki powstał w 2. połowie XIV wieku, w związku z wprowadzoną organizacją sądów ziemskich. W okresie po podpisaniu traktatu zwanego pierwszym pokojem toruńskim, Prusy Wschodnie zamieszkiwało zaledwie około 150 tys. osób. W 1467 roku za sprawą komtura Henryka von Plauen, na nową siedzibę komturstwa został wybrany Morąg. Prusy Górne dzieliły się na „Polnisch Oberland” z powiatami Nidzica, Ostróda i Szczytno oraz „Deutsch Oberland”, czyli obszary na zachód i północ od Ostródy. W 1723 roku zlikwidowano administrację stanową. W wyniku wprowadzonych zmian okręg (*kreis*) w Morągu objął Ostródę, Pasłęk, Miłomłyn, Miłakowo oraz Młynary. W roku 1818 wprowadzono podział na powiaty, w wyniku czego ponownie wydzielony powiat ostródzki na terenie którego były cztery miasta: Ostróda, Miłomłyn, Dąbrówno i Olsztynek, a na obszarze powiatu morąskiego leżały miasta Morąg, Miłakowo i Zalewo. W wyniku działań wojennych a przede wszystkim celowych podpażeń, ostrzału budynków i dewastacji przez żołnierzy sowieckich zniszczono centra miast mikroregionu. Całkowitej zagładzie uległa najstarsza zabudowa Ostródy, a zniszczenia w całym mieście oszacowano na 62%. Zrujnowana została najstarsza część Morąga, w tym praktycznie cała zabudowa rynku, ratusz i pałac Dohnów. Zniszczeniu uległo ok. 45% zabudowy miasta. W efekcie znacznych zniszczeń tkanki miejskiej w 1945 roku prawa miejskie utraciły: Dąbrówno, Miłomłyn i Miłakowo (zniszczone odpowiednio w 85, 90 i 75%). Dąbrówno do dziś nie odzyskało statusu miasta, Miłakowo i Miłomłyn odzyskały prawa miejskie w roku 1998. Mimo wspomnianych zniszczeń wojennych na terenach dawnego powiatu morąskiego, dziedzictwo kulturowe zachowało się w lepszym stanie, niż w innych powiatach z nim sąsiadujących. Przykładem ocalałych zabytków jest gotycki ratusz w Morągu (odbudowany po częściowym zniszczeniu przez armię sowiecką). Z pałacu w Ponarach pochodzi portret Arthura von Goebera, który namalowany został w 1854 roku przez królewieckiego artystę Rudolfa Gracza. Jednak najistotniejsze wśród dzieł kultury są wielotysięczne księgozbiory o znacznej wartości historycznej, które zostały odnalezione m.in. w pałacu w Budwitach. Obecnie ponemieckie księgozbiory z okolic Morąga znajdują się w Bibliotece Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu.

Na przełomie XIX i XX wieku południowa część Prus wschodnich zamieszкана była łącznie przez 1255,7 tys. osób. Polacy stanowili około 25% tej grupy. W 1900 roku w powiat ostródzki był zamieszkiwany przez 71,2 tys. osób, z czego 33,8 tys. osób

(47,5%) stanowiła ludność polskojęzyczna. Przed II wojną światową na terenie powiatu ostródzkiego, znajdowało się 45 dużych majątków ziemskich (ponad 500 ha), gdzie uprawiano głównie żyto i kartofle. W granicach powiatu znajdowało się wiele młeczarni i gorzelni. Herb przedwojennego powiatu ustanowiono zgodnie z uchwałą Komisji Powiatowej z 5 grudnia 1934 roku. Według niej herb powiatu ostródzkiego prezentuje na tarczy zieloną jodłę na czerwonym wzgórzu pośrodku herbu, z lewej strony czarny krzyż na białym polu, po prawej klucz w kolorze niebieskim, a na tle wzgórza lilia w kolorze srebrnym. Autorem projektu herbu i pieczęci był profesor Otto Hupp. Współczesny herb przedstawia rycerza stojącego na zielonym wzgórzu na czerwonym tle. W lewej dłoni, rycerz dzierży tarczę, na której widoczna jest czerwona róża. Z kolei w prawej dłoni trzyma złotą włócznię. Symbole zawierające się w herbie nie są przypadkowe bowiem mają one ścisły związek z przebiegiem historii m.in. bitwy pod Grunwaldem czy inkorporacji Prus do Polski. Rycerz z kopią symbolizuje drugą pieczęć Ostródy, której genezy należy szukać w „związku pruskim”. Postać rycerza jest symbolem rycerzy walczących w bitwie pod Grunwaldem. W dniu 21 stycznia 1945 roku władzę w Ostródzie i całym powiecie objęła radziecka komendantura wojenna. Pod koniec maja 1945 roku starosta ostródzki, Stefan Cendrowski przejął władzę cywilną w powiecie. Po drugiej wojnie światowej nastąpiły kolejne zmiany w granicach administracyjnych powiatu ostródzkiego. Jedną z większych przemian było zlikwidowanie powiatów i wprowadzenie dwustopniowego podziału administracyjno-terytorialnego na gminy i województwa. W latach 1945-1950 kierownikiem administracji na terenie powiatu był starosta, który podlegał wojewodzie. W roku 1950 zniesiono organy administracji tj. wojewodowie i starostowie oraz samorząd terytorialny, zastępując ich radami narodowymi. Z dniem 1 stycznia 1999 roku wprowadzono reformę samorządu terytorialnego wprowadzając dwa szczeble: powiatowy i wojewódzki. Po wielu latach przywrócony został powiat ostródzki, na który składa się 9 gmin. W wyniku tej reformy powiat ostródzki zmniejszył się o terytorium gminy Olsztynek, natomiast zwiększył swój obszar o znaczną część dawnego powiatu morąskiego. Pomimo pojawienia się propozycji reformy administracyjnej, która obejmowałaby powstanie powiatu morąskiego, zawierającego gminy: Morąg, Łukta, Małdyty, Miłakowo (powiat ostródzki) oraz Zalewo (obecny powiat iławski, przed 1975 rokiem w granicach powiatu morąskiego), nie wprowadzono jej w życie.

Powiat ostródzki zaliczany jest do mikroregionów, których potencjał generowany jest w dużej mierze przez istnienie przynajmniej kilku typów istotnych atrakcji turystyczno-kulturowych. Analizując materialny i niematerialny potencjał kulturowy regionu, bez wątpienia należy zwrócić uwagę na cenne obiekty o znacznych walorach architektonicznych. W kategorii I odnotowano liczne obiekty sakralne, których potencjał kulturowy jest co najmniej znaczny. Obiekty sakralne na terenie badanego powiatu zostały zachowane w bardzo dobrym stanie. Układ przestrzenny miast na terenie powiatu ostródzkiego został ukształtowany w okresie średniowiecza. Jednak układ ten uległ znacznemu zaburzeniu na skutek działań wojennych i celowych zniszczeń dokonanych przez armię sowiecką, już po zajęciu Morąga i innych miast. Spalono np. morąski rynek i jedna z jego pierzei nie została nigdy zabudowana ponownie. Na terenie powiatu ostródzkiego, aż po dziś dzień przetrwały dobrze zachowane zamki, pałace i dwory, które odznaczają się zarówno wartością architektoniczną jak i historyczną. Dobry stopień zachowania, pozwolił na zaadaptowanie ich na obiekty pełniące funkcję muzealną czy hotelarską. Do tej grupy obiektów zalicza się przede wszystkim Zamek Krzyżacki w Ostródzie. Niestety wiele dworów i pałaców, które przetrwały zawieruchę wojenną zostało zaniedbanych w okresie PRL i stanowią obecnie ruinę, np. klasycystyczny w Lubajnach (gm. Ostróda) czy barokowy pałac w Markowie (gm. Morąg), w pobliżu którego znajduje się pseudomegalityczny cmentarz rodu Dohnów. Znajdują się na nim grobowce Friedricha Ludwiga (1873-1924) i jego syna Christopha Friedricha (1907-1934). Rozwój mikroregionu rozpoczął się pod koniec XIX wieku, kiedy w granicach administracyjnych obecnego powiatu ostródzkiego wytyczono linię kolejową Toruń-Ostróda-Olsztyn-Wystruć¹ (1871–1873). Przełomowym momentem dla rozbudowy Ostródy była budowa Kanału Elbląskiego, która w znaczny sposób przyczyniła się do rozwoju miasta. W obrębie obecnego powiatu ostródzkiego, zachowało się wiele historycznych cmentarzy, będących świadectwem dziejów regionu i pamiątką grup narodowych i etnicznych niegdyś zamieszkujących omawiane tereny. Są to cmentarze żołnierzy, którzy polegli w walkach w czasie I wojny światowej - w Osiekowie, Mielnie i Ostródzie (przy ulicy Chrobrego). Jednym z najcenniejszych cmentarzy historycznych na terenie powiatu ostródzkiego jest Cmentarz Polska Górka w Ostródzie, na którym pochowany został Gustaw Gizewiusz. Zasłynął on na ziemi mazurskiej jako działacz

¹ Obecnie Czerniachowsk w obwodzie kaliningradzkim

społeczno-narodowy i polityczny. Z okresu II wojny światowej na uwagę zasługuje Cmentarz Wojenny w Morażu, na którym pochowano żołnierzy armii radzieckiej, a w Zawadach Małych znajduje się cmentarz rozstrzelanych przez hitlerowców więźniów.

Na terenie powiatu ostródzkiego istnieje kilka placówek muzealnych, dzięki którym zarówno mieszkańcy jak i turyści mają możliwość poznania historii mikroregionu. Najciekawszą z nich jest nowoczesne Muzeum Bitwy pod Grunwaldem w Stębarku. W dniu 21 września 2022 roku nastąpiło uroczyste otwarcie nowego budynku muzeum. Nowa siedziba ma aż 3,5 tys. metrów powierzchni wystawowej czyli ponad dziesięciokrotnie więcej niż pierwotna. Jednym z najbardziej popularnych elementów oferty muzealnej jest możliwość uczestnictwa w wydarzeniach o charakterze edukacyjno–historycznym. Nowe muzeum Bitwy pod Grunwaldem zaaranżowano wykorzystując multimedia, aby dostosować sposób ekspozycji do potrzeb pokolenia cyfrowych nomadów. Oferowane są filmy w technice 360°, zwiedzający może także prześledzić poszczególne fazy bitwy dzięki laserom wskazującym je na mapie. Przykładem regionalnego muzeum jest Muzeum w Ostródzie, które gromadzi zbiory z różnych epok historycznych. Począwszy od artefaktów odnalezionych w osadach neolitycznych, przez średniowieczne muzealia, aż po obiekty nowożytnie. Równie interesującą placówką muzealną jest Muzeum im. J.G. Herdera w Morażu, stanowiące oddział Muzeum Warmii i Mazur. Placówka mieści się w zabytkowym pałacu rodziny Dohnów², odbudowanym ze zniszczeń wojennych w latach 80. XX wieku. Główna ekspozycja ma charakter biograficzny i dotyczy patrona muzeum, urodzonego w mieście wybitnego filozofa i pisarza epoki oświecenia. W muzeum eksponowane są także obiekty sztuki i rzemiosła artystycznego, jak również ekspozycja wnętrz mieszkalnych z czterech epok. Można tam zobaczyć wystawy malarstwa pejzażowego i rodzajowego z XVII-XIX wieku, portrety dworskie z XVII-XIX wieku, grafikę holenderską z XVII wieku.

Władze samorządowe i mieszkańcy powiatu są organizatorami wielu wydarzeń kulturowych. Organizowane eventy mają znaczenie zarówno międzynarodowe, krajowe, regionalne, jak i lokalne. Zdecydowana większość tych wydarzeń odbywa się w Amfiteatrze w Ostródzie, położonym bezpośrednio nad jeziorem Drwęckim. Jednym z najbardziej prestiżowych eventów kulturowych odbywających się w Ostródzie, jest

² Jeden z czołowych arystokratycznych rodów niemieckich w Prusach Wschodnich

wydarzenie kultury wysokiej „Arena Festival film & music”. W 2022 roku odbyła się już 6 edycja tego festiwalu. W Ostródzie regularnie odbywają się także eventy międzynarodowe, takie jak: „Ostróda Reggae Festival”, czy “Międzynarodowe lato z folklorem”. Festiwal muzyki reggae organizowany jest od 2001 roku, wydarzenie to odbyło się już po raz 21 na scenie ostródzkiego amfiteatru. Natomiast festiwal „Międzynarodowe lato z folklorem”, w 2019 roku odbył się po raz 13 i tym samym ostatni (nie jest jeszcze wiadomo czy impreza powróci po okresie pandemii). Równie ciekawą ofertę eventów kulturowych stanowią imprezy krajowe np. "Polska Noc Kabaretowa". Wydarzenie to zostało zorganizowane już po raz 11. (w tym co najmniej pięć edycji odbyło się w Ostródzie). Kolejnym przykładem jest "Ogólnopolski Festiwal Muzyki Tanecznej", który odbywał się w Ostródzie od 1997 roku do 2018 roku oraz ponownie od 2021 roku czy też "Festiwal Enklawa" - festiwal ognia i kuglarstwa (organizowany od 2007 roku - 15 edycji). Powiat ostródzki na tle innych powiatów w województwie warmińsko-mazurskim wykazuje się bardzo bogatą i różnorodną ofertą eventów kulturowych, które co roku przyciągają coraz większą liczbę zainteresowanych.

Na terenie powiatu ostródzkiego wytyczonych zostało kilka ciekawych szlaków o znaczeniu kulturowym. Do najbardziej popularnych zalicza się „Szlak Kanału Elbląskiego” oraz „Szlak Zamków Gotyckich”. Szlak Kanału Elbląskiego to trasa o długości ok. 80 km łącząca Elbląg z Ostródą. Trasa została poprowadzona w taki sposób aby była położona w pobliżu szlaku wodnego Kanału Elbląskiego. Natomiast „Szlak Zamków Gotyckich” to samochodowa trasa turystyczna grupująca 12 gotyckich zamków na terenie Warmii, Mazur i Pomorza, w tym jeden w Ostródzie. Szlak ten jest znakowany, co więcej istnieją różne warianty przebiegu tego szlaku. Na szlaku nie znalazły się obiekty z terenu mikroregionu zachowane w gorszym stanie. Turysta zainteresowany okresem gotyku może także odwiedzić Morąg, gdzie zachowało się jedno skrzydło zamku, odsłonięto także fragmenty gotyckie w jednym z jego murów oraz Miłakowo, gdzie przetrwały fundamenty i fragmenty murów najniższej kondygnacji zamku komorniczego z połowy XIV wieku. Przez powiat ostródzki przebiega fragment „Szlaku Franciszkańskiego”. Znajduje się na nim miłakowski neogotycki kościół pw. Podwyższenia Krzyża Świętego wraz z domem zakonnym. Do parafii należy także gotycki kościół pw. św. Elżbiety i św. Wojciecha w Miłakowie. Przez region ostródzki przebiega także odnoga szlaku “Droga Św. Jakuba”. Jego trasa prowadzi przez miejscowości: Stare Jabłonki, kolonia Idzbark, Lubajny, Ostróda,

Glimy i Liwa. Najnowszym szlakiem kulturowym mikroregionu utworzonym w 2021 roku jest „Szlak Kulinaryny Mazury Zachodnie od Kuchni”, który powstał z inicjatywy Zachodniomazurskiej Lokalnej Organizacji Turystycznej. Szlak ten jest pierwszym szlakiem kulinarnym w województwie warmińsko-mazurskim. Na trasie szlaku kulinarnego Mazur Zachodnich, znajduje się 20 restauracji, 3 koła gospodyń wiejskich oraz 7 lokalnych producentów, z tego na terenie powiatu ostródzkiego jest 10 restauracji, 3 koła gospodyń wiejskich oraz 1 lokalny producent. Aby wypromować nowo powstały szlak, w dniu 5 czerwca 2022 roku w miejscowości Stare Jabłonki odbył się Festiwal „Mazury Zachodnie od kuchni” z udziałem Karola Okrasy. Turyści, którzy chcieliby skosztować tradycyjnych potraw mają możliwość spróbowania ich w niektórych lokalnych restauracjach. Większość lokali serwujących tradycyjną kuchnię to obiekty zlokalizowane na już wspomnianym „Szlaku Kulinarynym Mazury Zachodnie od Kuchni”. Warto zwrócić także uwagę na restauracje, których wnętrza cechują się historycznym wystrojem, a są to m.in. Młyn pod Mariaszkiem w Idzbarku, Restauracja - Zajazd pod Kłobukiem w Małdytach i Restauracja Austeria w miejscowości Rychnowo w gminie Grunwald. Ciekawym uzupełnieniem oferty *stricte* gastronomicznej może być organizowanie warsztatów kulinarnych Taką opcję oferuje Kalinówka (Wzgórza Dylewskie), w której istnieje możliwość uczestnictwa w warsztatach kulinarnych.

Infrastruktura turystyczna na terenie powiatu ostródzkiego jest rozwinięta na zadowalającym poziomie. We wszystkich gminach znajdziemy obiekty noclegowe jak i punkty gastronomiczne, które zapewniają zaspokojenie podstawowych potrzeb podczas pobytu turysty. W większych miejscowościach znajdziemy wszystkie rodzaje skategoryzowanych obiektów noclegowych. Istniejąca infrastruktura turystyczna jest modernizowana i rozbudowywana ze względu na rosnące zapotrzebowanie, związane ze zwiększającą się liczbą odwiedzających region turystów. W mikroregionie podróżuje się głównie drogą lądową wykorzystując przy tym samochód, autobus bądź koleją. Ostróda wykorzystuje swoje strategiczne położenie na skrzyżowaniu drogi S7 i DK16. W pobliżu znajduje się wielu atrakcji m.in. Kanału Elbląskiego i Jeziora Drwęckiego. Droga ekspresowa S7 jest drogą dwujezdniową i zapewnia szybki dojazd z Trójmiasta, a po zakończeniu budowy, także z Warszawy i południa Polski (na trasie Gdańsk-Ostróda-Rabka Zdrój). Wzbogacenie infrastruktury drogowej o budowaną S5 z Grudziądza do Ostródy usprawni transport na osi wschód – zachód, łącząc mikroregion z Wielkopolską, co zapewni szybsze podróżowanie, wpływając na

zwiększenie ruchu turystycznego. Może m.in. wpłynąć na wzrost liczby turystów sentymentalnych z Niemiec, podążających śladami przodków.

Należy jednakże podkreślić, że w mikroregionie dominuje turystyka pobytowa, rozwijająca się przede wszystkim w Ostródzie oraz nad jeziorem Narie, szczególnie w miejscowościach Kretowiny i Bogaczewo. Ostródzkie molo na Jeziorze Drwęckim jest największym tego typu śródlądowym obiektem w Polsce. W sezonie wieczorami molo zamienia się często w centrum kultury, na którym odbywają się przeglądy artystyczne, festiwale, koncerty oraz iluminacje świetlne. Nad jeziorem Szelaż Mały położone są miejscowości turystyczne Stare Jabłonki, Staszkowo oraz Buńki. Przyciągają one miłośników golfa, tenisa, wędkarstwa i kajaków. Ze względu na wysoki stopień czystości wód dużym zainteresowaniem przyjezdnych cieszą się kąpieliska utworzone nad jeziorami: Jezioro Szelaż Mały, Jezioro Narie, Jezioro Długie, Jezioro Sajmino czy też Jezioro Faltyjańskie. Jedną z największych atrakcji sportowych regionu jest wyciąg nart wodnych w Ostródzie, który liczy 800 m długości. Nieopodal wyciągu nart wodnych zlokalizowana jest wypożyczalnia sprzętu wodnego. Na terenie powiatu ostródzkiego bardzo prężnie rozwija się żeglarstwo, w związku z tym organizowane są liczne regaty m.in. o Błękitną Wstęgę Jeziora Narie, ostródzkie Dni Morza - Jezioro Drwęckie. W Ostródzie zlokalizowana jest przystań klubu żeglarskiego, który jest organizatorem regat odbywających się w Ostródzie. Powiat oferuje również ofertę szkoleń sportowych - jeździeckich z których można skorzystać np. w Stadninie Koni w Płękitach, w KJ stajni Szyldak oraz piłkarskich (obóz piłkarski w Morągu).

Powiat ostródzkie odznacza się także wysokim potencjałem rozwojowym turystyki biznesowej. Dzięki dobrze rozwiniętej sieci drogowej - przebiegająca trasa S7, infrastrukturze turystycznej, a w szczególności rozwiniętej bazie noclegowej. Turyści biznesowi korzystają z hoteli o podwyższonym standardzie, które przystosowane są do pobytu tej grupy klientów. W związku z tym, warto byłoby starać się o to, aby na terenie powiatu organizowanych było wiele zjazdów biznesowych. Wśród spotkań biznesowych wymienia się przede wszystkim konferencje i kongresy, a także wydarzenia motywacyjne, korporacyjne i targi biznesowe, wyjazdy gratyfikacyjne i integracyjne. Pożądanym uzupełnieniem takich spotkań mogą być: gry terenowe, warsztaty tematyczne czy rywalizacje sportowe. Powiat ma bardzo dobre warunki do organizowania takich aktywności. Należy wspomnieć, że na terenie Ostródy znajduje

się Centrum Targowo-Konferencyjne Warmii i Mazur „Expo Arena”. W mieście Ostróda organizowane są targi „Tourism and Events Expo”, które skierowane są głównie do przedstawicieli branży turystycznej. Zdecydowanie największą zaletą tego typu turystyki jest brak sezonowości. Różnego rodzaju imprezy integracyjne, motywacyjne organizowane są przez cały rok. Korzyści płynące z rozwoju turystyki biznesowej w omawianym regionie są znaczne. Wpływają na: zwalczanie zjawiska sezonowości turystyki, wzrost podaży usług turystycznych i stworzenie całorocznych miejsc pracy. Powiat ostródzki umożliwia rozwój takiego asortymentu dóbr i usług turystycznych, które przyczyniają się do przedłużenia sezonu. Jest idealnym miejscem pobytu dla turystów biznesowych.

Turyści pobytowi i biznesowi wypoczywający w mikroregionie nierzadko stają się, stosując kategorie wyróżnione przez McKercher i Du Cros (2003) turystami kulturowymi z przypadku czy turystami kulturowymi incydentalnymi. Warto więc stworzyć dla nich ofertę zorganizowanych, jednodniowych wycieczek o charakterze kulturowym.

IV. Postulaty dotyczące rozwijania turystyki kulturowej w mikroregionie.

W oparciu o zebrane wyniki badań, a także na podstawie wyżej zaprezentowanych wniosków zostały określone postulaty. Skonkretyzowane zalecenia wzięte pod uwagę przy realizacji planów rozwoju turystyki mogą przyczynić się do zwiększenia atrakcyjności turystycznej powiatu ostródzkiego.

- 1. Wzajemna promocja gmin w celu kreowania wizerunku powiatu jako atrakcyjnej destynacji turystycznej** - powiat ostródzki jest niewątpliwie atrakcyjną destynacją w Polsce. Terytorium powiatu stwarza idealne warunki dla rozwoju zarówno turystyki krótkookresowej jak i długookresowej. Wdrożenie wspólnej promocji gmin przyczyniłoby się do rozwoju całego regionu. Dotychczas każda z gmin w powiecie promowała swoje walory turystyczne indywidualnie. Działania marketingowe prowadzone w ten sposób powodują to, że gminy stanowią dla siebie konkurencję. Wydaje się, że promocja w siedzibie powiatu skupia się głównie na promowaniu walorów turystycznych gmin powiatu ostródzkiego, natomiast atrakcje turystyczne dawnego powiatu morąskiego nie są promowane na równi. W czasie wizji

lokalnej w informacji turystycznej w Ostródzie, nie można było uzyskać szczegółowych informacji dotyczących walorów turystycznych położonych na terenie gminy Morąg. Wydaje się, że należałoby zatem poprawić współpracę pomiędzy największymi miastami mikroregionu. Dają ciągle o sobie znać zaszczości historyczne wynikające z nie do końca dobrowolnego połączenia powiatów istniejących przed rokiem 1975. Oferty poszczególnych gmin uzupełniają się wzajemnie, dzięki czemu istnieje możliwość tworzenia atrakcyjnych pakietów turystycznych wykraczających poza granice danej gminy. Ważną kwestią byłoby uzyskanie dofinansowań na rozwój turystyczny, dzięki którym ośrodki samorządowe miałyby szansę na nieprzerwany rozwój i modernizację ofert. W 2019 roku jednostka powiatowa zdobyła honorowy tytuł „Dobry Polski Samorząd 2019”, a w roku 2020 samorząd zdobył wyróżnienie „Super Powiat”, które przyznawane jest „Mistrzem wśród samorządowych liderów”. Istotną formą promocji jest prezentowanie powiatu na międzynarodowych i krajowych targach turystycznych i ukazywanie walorów całego mikroregionu, a nie tylko jego części.

- 2. Tworzenie nowych szlaków kulturowo-edukacyjnych w powiecie ostródzkim** - region Ostródy jest obszarem obfitującym w atrakcje turystyczne, zarówno kulturowe jak i przyrodnicze. Położenie i ukształtowanie terenu umożliwia rozwinięcie turystyki aktywnej na tym terenie. Największe szanse i możliwości na rozwój turystyki aktywnej w powiecie ma turystyka rowerowa oraz turystyka kajakowa. W gminie Ostróda i sąsiadujących gminach zostały wytyczone już tego typu szlaki. Istnieje również infrastruktura turystyczna, która w dużym stopniu dostosowana jest do potrzeb turystyki kwalifikowanej. Wytyczenie i oznakowanie nowych szlaków turystyki kwalifikowanej z pewnością uatrakcyjni ofertę turystyczną. Szlaki kulturowe przede wszystkim pełnią funkcję edukacyjno-popularyzacyjną. Mogłyby również przyciągać nowych odwiedzających. Celowe wydaje się stworzenie szlaku literackiego, który proponowałby zwiedzanie powiatu śladami filozofów i pisarzy związanych z regionem oraz książkowych bohaterów. Taki szlak literacki na terenie powiatu ostródzkiego, byłby potencjalnie atrakcyjny także dla niemieckich miłośników literatury – „śladami H.H. Kirsta, I. Kanta, J.G. Herdera i Z. Nienackiego”.

- 3. Działania promujące rozwój turystyki etnicznej (sentymentalnej) w rejonie Ostródy** - historia powiatu ostródzkiego sprzyja istnieniu oraz rozwojowi turystyki etnicznej związanej z poszukiwaniem korzeni rodzinnych i tożsamości. Zmiany granic państwowych po 2. wojnie światowej, przesiedlenia, wyjazd większości polskojęzycznej ludności pochodzenia mazurskiego do RFN z powodu trudnej sytuacji ekonomicznej w PRL). Na terenie powiatu znajdują się liczne cmentarze ewangelickie, z mogiłami przodków Niemców, którzy zostali wysiedleni po wojnie. W celu ułatwienia rozwoju turystyki sentymentalnej, na terenie powiatu ostródzkiego mogłoby zostać założone stowarzyszenie, którego celem byłaby pomoc w odnajdywaniu miejsc związanych z dawnymi mieszkańcami powiatu. Takie stowarzyszenie mogłoby także wspierać obecnych mieszkańców powiatu w poszukiwaniu ich korzeni na np. Kresach Wschodnich.

Także cmentarze żydowskie mogą być, aczkolwiek w skromnym zakresie celem turystyki sentymentalnej. Są to cmentarze miłakowski założony w roku 1809 na którym do czasów dzisiejszych zachowały się 22 nagrobki z przełomu XIX i XX wieku, a ostatni znany pochówek odbył się około 1930 roku. Cmentarz morąski założony został przed 1835 rokiem. W stanie zadowalającym zachowało się 7 macew z piaskowca, na których znajdują się inskrypcje w językach niemieckim i hebrajskim (najstarsza z roku 1850). W powiecie ostródzkim w gminie Morąg w miejscowości Wenecja zachowała się w stanie niemal niezmiennym, typowa zabudowa przedwojenna ukazująca tradycyjną architekturę m.in. z muru pruskiego. Najciekawsze budynki to barokowa kuźnia i klasycystyczny pałac z XVII-XVIII wieku, wpisany do wojewódzkiego rejestru zabytków.

- 4. Podejmowanie działań popularyzujących turystykę kulinarną, w tym także promocję produktów regionalnych** - od niedawna nową gałęzią turystyki kulturowej rozwijającej się w powiecie ostródzkim jest turystyka kulinarna. W czerwcu 2022 roku w Starych Jabłonkach odbył się festiwal "Mazury Zachodnie od Kuchni". Oprócz tego wydarzenia na terenie powiatu ostródzkiego odbywają się również inne eventy kulinarne m.in. Mazurski Dzień Ziemniaka w Kraplewie organizowany we wrześniu każdego roku (14 edycji) oraz Dzień Dyni w Durągu organizowany co roku

w październiku (3 edycje). W Ostródzie od 2017 roku organizowany jest festiwal piwa "Browariada" nawiązuje on do dawnych tradycji piwowarskich regionu. Podczas festiwalu istnieje możliwość degustacji piw z browarów kraftowych. Wydaje się, że pomimo wymiany ludności spowodowanej 2. wojną światową powiat ostródzki posiada potencjał rozwoju „nowej” kuchni regionalnej opartej m.in. na rybach słodkowodnych, a bazującej na odtworzonych przepisach z czasów Prus Wschodnich wzbogaconych o tradycje powojennych osiedleńców z innych części Polski. Istniejąca baza, a mianowicie szlak kulinarny, restauracje z kuchnią regionalną oraz eventy związane z tematyką kulinarną dają przesłanki, by optymistycznie patrzeć na szanse rozwoju tej formy turystyki kulturowej w omawianym mikroregionie. Aby turystyka kulinarna zaliczana była do wiodącej oferty turystycznej powiatu należałoby podjąć pewne działania w tym kierunku. Podejmowane są próby reaktywowania kuchni mazurskiej i warmińskiej, szczególnie przez członków Sieci Dziedzictwa Kulinarne - Warmia, Mazury i Powiśle. W powiecie ostródzkim dotychczas tylko jeden produkt uzyskał znak "Jakość Tradycja", a jest nim masło extra osekła, wyprodukowane w Mleczarni Ekołukta Sp. z o. o. w Łukcie. Na Listę Tradycyjnych Produktów pochodzących z województwa warmińsko-mazurskiego została wpisana także „kielbasa polska wędzona z Mazur”, produkowana w Miłomłynie. Samorządy terytorialne powinny zatem ubiegać się o certyfikaty krajowe i unijne produktów regionalnych i tradycyjnych. Certyfikaty te zwiększają wiarygodność tychże produktów. Kierowana odpowiednio promocja mogłaby zachęcić do przyjazdu turystów kulinarnych do analizowanego mikroregionu.

V. Powiat ostródzki jako destynacja turystyki kulturowej

W wyniku przeprowadzonej analizy dotyczącej potencjału turystyczno-kulturowego powiatu ostródzkiego, wynika że badany mikroregion jest lub może być obszarem docelowym dla następujących form turystyki:

Turystyka dziedzictwa kulturowego - rozwój tej formy turystyki na terenie powiatu ostródzkiego uwarunkowany jest istnieniem licznych zabytków architektury sakralnej, obronnej i rezydencjonalnej, a także pomniki historii. Jednym z nich jest Pole bitwy pod Grunwaldem, gdzie na polach grunwaldzkich rozegrała się jedna z większych bitew średniowiecznej Europy. Na terenie powiatu zlokalizowanych jest

kilka placówek muzealnych, w których gromadzone i udostępniane są zbiory lokalnego dziedzictwa. Do placówek tych zalicza się: Muzeum w Ostródzie, Muzeum Bitwy pod Grunwaldem w Stębarku, Muzeum im. J.G. Herdera w Morągu, a także mini-muzeum Immanuela Kanta w Jarnoławie. Tego typu placówki poszerzają nieformalną ofertę edukacyjną, poprzez stałe i czasowe wystawy muzealne, wernisaże, warsztaty czy eventy takie jak Noc Muzeów. Bogactwo walorów kulturowych, w tym także zabytków dziedzictwa kulturowego w tym regionie umożliwia wytyczenie wielu szlaków kulturowych.

Turystyka obiektów przemysłowych i technicznych - w mikroregionie znajduje się unikalny na skalę światową zabytek techniki - Kanał Ostródzko-Elbląski. Kanał w XIX wieku pełnił rolę szlaku komunikacyjnego. Przyczynił się do rozwoju pojezierzy Ostródzkiego i Iławskiego i ich połączenia z portami w Gdańsku i Elblągu. Współcześnie kanał jest wykorzystywany wyłącznie w celach turystycznych. Wydaje się, że warto rozszerzyć ofertę i wypromować mikroregion jako destynację turystyki dziedzictwa przemysłowego. Na terenie gminy Morąg, w miejscowości Zawroty znajduje się XX wieczny budynek starej gorzelnii. Stoi na terenie majątku Waltera Rekittke - "króla" kartofli. Był on osobą, która w sposób szczególny przyczyniła się do rozwoju powiatu morąskiego w pierwszej połowie XX wieku oraz rozwoju gospodarki Prus Wschodnich. Obiekt ten po przeprowadzeniu renowacji, mógłby można by zaadaptować na muzeum o tematyce gorzelnicznej. Przykładem odrestaurowanego zabytku techniki jest dziewiętnastowieczny wiadukt kolejowy w Glaznotach w gminie Ostróda. Był on największym z 25 wiaduktów na trasie kolejowej Turza Wielka - Samborowo łączącej Działdowo z Ostródą. W roku 1945 torowiska tej linii kolejowej zostały rozebrane przez wojska sowieckie i wywiezione do ZSSR. Taki los spotkał również linię z Morąga do Miłakowa i dalej, Ornety. W 2018 roku zrealizowano inwestycje "Rewitalizacja wraz z adaptacją na cele turystyczne zabytkowego wiaduktu dawnej linii kolejowej w miejscowości Glaznoty - gmina Ostróda". W Gumniskach Małych w gminie Małdyty znajduje się natomiast jednej z najbardziej niezwykłych dworców w Polsce. Jest drewniany, zbudowano go specjalnie dla cesarza Wilhelma II, który miał zamiłowanie do łowiectwa i regularnie przybywał do Prakwic. Wybudowanie specjalnego dworca miało służyć uhonorowaniu władcy. Po I wojnie światowej budynek dworca został przeniesiony z Prakwic do Budwit, na stację leżącą przy linii kolejowej Małdyty - Malbork. W 1999 roku zamknięto linię kolejową, przy której stał dworzec. Doprowadziło to do jego stopniowego upadku. W 2018 roku

Budynek został zaadaptowany na hotel butikowy "Dworzec Cesarza Wilhelma". Wieże ciśnień, które znajdują się m.in. w Ostródzie i Morągu są również atrakcyjnymi zabytkami techniki. Zabytkowa wieża ciśnień w Morągu o neogotyckich cechach pochodzi z początku XX wieku. Zabytek techniki został zaadaptowany na Tower Burger&Steak. Ciekawy jest również kompleks gazowni miejskiej w Morągu, który zachował się w dobrym stanie i jest przykładem rozwoju gazownictwa na terenach północnej Polski. Niestety obiekt nie pełni funkcji turystycznej. W miejscowości Górowo Hławieckie podobny kompleks gazowni został zaadaptowany na Muzeum Gazownictwa (drugie w Polsce, po Paczkowie).

Turystyka militarna - na terenie mikroregionu znajdują się liczne atrakcje, które mogą przyciągnąć miłośników historii oręża, pól bitewnych i urządzeń militarnych. Są to obiekty pochodzące z różnych epok, od średniowiecza do okresu 2. wojny światowej. Najważniejszym wydarzeniem kulturowym tego rodzaju są Dni Grunwaldu, podczas których przedstawiana jest inscenizacja bitwy pod Grunwaldem. Inscenizacja ta jest organizowana od 1998 roku, co roku gromadzi około 100 tys. widzów oraz 1400 rycerzy z całej Europy. W Ostródzie odbywa się także jedyna w Polsce zimowa, plenerowa impreza rekonstrukcyjna - Rejza na Zamek w Nidzicy i Pola Grunwaldu. Na uwagę zasługuje wydarzenie związane z kampanią Napoleona - piknik na Zamku w Ostródzie. Regularnie w pierwszy weekend lipca odbywają się tutaj 3-dniowe eventy, podczas których główną atrakcją jest inscenizacja potyczki, która przyczyniła się do zwycięstwa armii napoleońskiej nad armią pruską. W ostródzkim muzeum można podziwiać kopię obrazu Marie Nicolasa Ponce-Camus'a „Napoleon użyczający łask mieszkańcom Ostródy. Marzec 1807”, którego oryginał znajduje się w Wersalu. W celu upamiętnienia zwycięskiej kampanii wojsk napoleońskich, w tym oddziałów polskich – dywizji poznańskiej, nad armią imperium pruskiego oznaczony został Szlak Bojowy Wojsk gen. Dąbrowskiego 1807. Szlak prowadzi od Tczewa do Frydlandu, na terenie powiatu ostródzkiego prowadzi przez Morąg. Kolejną historyczną atrakcją militarną jest schron bojowy pochodzący z czasów II wojny światowej zlokalizowany w miejscowości Stare Jabłonki. Schron został wyposażony w sprzęt wojskowy i udostępniony zwiedzającym dzięki inicjatywie członków Koła nr 5 Związku Żołnierzy Wojska Polskiego jako Skansen fortyfikacji Stare Jabłonki w 2014 roku. Stare Jabłonki, (wówczas *Altfincken*) były częścią tzw. Pozycji Olsztyneckiej niemieckich umocnień, których budowę rozpoczęto w 1938 roku. Warty uwagi jest także bunkier nad Drwęcą w Ostrowinie. Oprócz tego bunkra zachowały się w najbliższej okolicy

jeszcze cztery schrony bierne. Uzupełnieniem oferty związanej z wydarzeniami historycznymi jest turniej rycerski organizowane w Dąbrównie - "Turniej Rycerski o Skrzynię Wójta Gminy Dąbrówno" (3 edycje). Podczas wydarzenia można oglądać Turniej Łuczniczy o złoty pas, walki rycerskie 1x1 oraz drużynowe, pokaz artyleryjski.

Turystyka literacka - jednym ze znaczących powieściopisarzy związanych z regionem był Zbigniew Nienacki, autor niezwykle popularnej serii dla młodzieży o Panu Samochodziku, a także bestsellerowej powieści obyczajowej „Raz w roku w Skiroławkach”. Utwory te nadal cieszą się dużą popularnością. Istnieją dedykowane fora internetowe i strony internetowe poświęcone pisarzowi. W 2020 opublikowany został literacki przewodnik „Na tropie Pana Samochodzika”. Grono fanów wydaje się liczne i rokuje powodzenie inicjatywie powstania szlaku literackiego. Pisarz przez blisko 3 dekady mieszkał w Jerzwałdzie nad Jeziorakiem, niedaleko Zalewa. Miejscowość ta jest także pierwowzorem książkowych Skiroławek. Szlak Nienackiego powinien zatem powstać we współpracy z powiatem Iławskim, w którym to mieście w 2019 roku pojawiła się propozycja (niezrealizowana) zbudowania pomnika Pana Samochodzika.

W morąskim ratuszu rozgrywa się część akcji książki "Pan Samochodzik i Niewidzialni". Autor opisuje w niej m.in. morąskie zabytki. Harcerze i zuchy z hufca ZHP Morąg realizowali w roku 2019 propozycję programową Ruchu Odkrywców „Superbohater”. Podsumowaniem projektu była organizacja pokoju zagadek (*escape room*) tematycznie związanego z wyżej wspomnianym tomem cyklu. Ten typ gry uzyskał w ostatnich latach sporą popularność i wydaje się, że przygotowanie profesjonalnej wersji zabawy przyciągnęłoby do Morąga turystów pobytowych, przyczyniając się do zainteresowania także innymi walorami kulturowymi miasta.

Powiat ma także inne walory predysponujące go do rozwoju turystyki literackiej. W Morągu urodził się filozof i pisarz Johann Gottfried Herder. Znajduje się tu wspomniane już wcześniej muzeum im. Johanna Gottfrieda Herdera, pomnik oraz tablica wskazująca miejsce gdzie stał nieistniejący już dom rodzinny. Na terenie powiatu można również znaleźć ślady innego wybitnego twórcy epoki oświecenia Immanuela Kanta - niemieckiego filozofa, który przez 3 lata mieszkał w Jarnoławie w gminie Małdyty. Aby upamiętnić jego obecność w Jarnoławie, w remizie strażackiej powstało małe Muzeum Kanta, a obok gotyckiego kościoła powstał Zakątek Immanuela Kanta. Jest to forma skweru z drewnianą figurą filozofa, alejkami

spacerowymi, tablicami informacyjnymi i tabliczkami z wyborem najważniejszych myśli Kanta. W Ostródzie natomiast urodził się Hans Helmut Kirst, który tworzył literaturę wojenną. Jego powieści takie jak trylogia „08/15”, „Fabryka oficerów”, czy „Noc generałów” zdobyły w Polsce dużą popularność. Przy ulicy Sienkiewicza 10 w Ostródzie, gdzie znajduje się dom rodzinny pisarza ufundowano tablice pamiątkową. Położone w gminie Grunwald Mielno (Mühlen), gdzie pisarz spędził część dzieciństwa, zostało ukazane w powieściach: „Bóg śpi na Mazurach” oraz „Przedziwni ludzie z Maulen”. Wydaje się zatem, że potencjalny szlak mógłby być także atrakcyjny dla miłośników literatury z Niemiec i przyczynić się do wzrostu liczby turystów kulturowych z zagranicy.

Turystyka kulturowo-przyrodnicza - na terenie powiatu ostródzkiego znajdują się zasoby umożliwiające rozwijanie turystyki kulturowo-przyrodniczej. W obrębie tym znajdują się liczne dobrze zachowane zespoły architektoniczne, cenne przyrodniczo obszary naturalne objęte ścisłą ochroną, a także punkty widokowe. Do najcenniejszych można zaliczyć rezydencje znajdujące się w otoczeniu historycznych parków i ogrodów, a są to m.in. zespoły pałacowo-parkowe w Szymonowie, Klonowie, Morągu i Małdytach. Interesujący jest również zabytkowy park dworski w Durągu, zaprojektowany przez Johanna Larassa (1871 r.), który nadał mu formę krajobrazową. Układ przestrzenny zachował się we fragmentach, a dwór i część zabudowy gospodarczej została niestety spalona w 1945. Park został objęty ochroną na podstawie wpisu do rejestru zabytków województwa warmińsko-mazurskiego z roku 1989, a w 2021 roku zakończono jego rewitalizację ze środków uzyskanych przez gminę Ostróda. Na terenie powiatu ścisłą ochroną został objęty teren Parku krajobrazowego Wzgórz Dylewskich, w obrębie którego wytyczony został szlak pieszy: „Wąpłowo-Naprom”, a także ścieżki przyrodnicze „Góra Dylewska” i „Uroczysko Napromek”. Interesującym elementem infrastruktury turystycznej na tym terenie są punkty widokowe, z których można podziwiać krajobrazy regionu. Najbardziej spektakularne widoki można podziwiać z Punktu Widokowego przy ul. Sienkiewicza 22 w Ostródzie, a także z punktu widokowego znajdującego się na wiadukcie w Glaznotach. Warte uwagi są również punkty widokowe zlokalizowane m.in. na wieży Bismarcka w Ostródzie, na wieży widokowej na Dylewskiej Górze w Wysokiej Wsi, wieży widokowej w Miłomłynie, wieży widokowej nad Drwęcą w Szyldaku, a także wieży widokowej w Morągu, z której widoki rozpościerają się na Trzęsawisko. Na terenie powiatu ostródzkiego zlokalizowanych jest ponad 100 jezior, które same w sobie

stanowią atrakcje turystyczne. Natomiast na Jeziorze Drwęckim zlokalizowane jest molo będące największym tego typu śródlądowym obiektem w Polsce. W sezonie wieczorami molo zamienia się często w centrum kultury, na którym odbywają się przeglądy artystyczne, festiwale, koncerty oraz iluminacje świetlne. W związku z czym powiat ostródzki posiada wystarczające zasoby dla rozwoju turystyki kulturowo-przyrodniczej na tym terenie.

Na podstawie przeprowadzonej analizy można stwierdzić, że powiat ostródzki jest atrakcyjny pod względem turystycznym oraz posiada duży potencjał rozwojowy w obszarach turystyki pobytowej (Kretowiny, Ponary, Bogaczewo, Wilnowo, Stare Jabłonki i in.) oraz turystyki biznesowej (Ostróda, Miłomłyn). Ma także bogate zasoby sprzyjające rozwojowi różnych form turystyki kulturowej: dziedzictwa kulturowego, eventowej, krajoznawczej, obiektów przemysłowych i technicznych (Kanał Ostródzko-Elbląski). Potencjał rozwoju mają także inne formy turystyki kulturowej - literacka (Mielno-Ostróda-Morąg-Jarnołtowo), etniczna (sentymentalna), kulinarna, muzealna, militarna oraz turystyka edukacyjna. Poszczególne miejsca i obiekty mogą stanowić zarówno samodzielny cel podróży, jak i elementy (uzupełnienie) większego programu zwiedzania Mazur Zachodnich.

BIBLIOGRAFIA

- Artyshuk O., 2010, *Indywidualne pakiety turystyczne w turystyce kulturowej*, „Turystyka Kulturowa“, Nr 9, s. 4-24
- Certyfikacja produktu tradycyjnego – innowacyjny kierunek promocji żywności regionalnej*, 2018, (Wyd.1), WARMIŃSKO-MAZURSKI OŚRODEK DORADZTWA ROLNICZEGO z siedzibą w Olsztynie publikacja przedseminaryjna, Olsztyn
- Eberhardt P., 1995, *Zagadnienia ludnościowe obszaru byłych Prus Wschodnich*, Warszawa, Wyd. Polska Akademia Nauk- Instytut Geografii i przestrzennego zagospodarowania, Nr 29
- Gmina Ostróda Informator Turystyczny, Wyd. KENGRAF, ISBN 83-89119-86-2
- Gosik B., Piech M., 2012, *Produkty turystyki biznesowej w ofercie łódzkich biur podróży* Ekonomiczne Problemy Usług nr 86, 413-424 2012, Wyd. Muzeum Historii Polski, Warszawa
- Gudaczewski W., *Skansen Fortyfikacji Stare Jabłonki*, Ostróda, Wyd. Drwęca Ryszard Bogucki
- Hoffmann M.J., Mackiewicz A., 2004, *Średniowieczne założenia obronne powiatu ostródzkiego*, Wyd. Muzeum w Ostródzie, Ostróda
- Jaworska H., Lossman M. (Red.), 1973, *Morąg – z dziejów miasta i powiatu*, Wyd. Pojezierze, Olsztyn

- Kaczmarek J., 1973, *Morąg z dziejów miasta i powiatu*, Wyd. POJEZIERZE OLSZTYN, Olsztyn
- Kański J., Koperkiewicz S., Maryn M., Mroczyński H., Żurawska S., 2003, *Program ochrony środowiska powiatu ostródzkiego*, Starostwo powiatowe w Ostródzie
- Kowalski R., 2009, *Ostróda w Kalejdoskopie historycznym, 680 lat Ostródy 1329-2009*, Wyd. WPW Media-Partner, Ostróda
- Kozłowski B., 2020, *Dawna Ostróda w stu ilustrowanych opowieściach*, Wyd. Oficyna RETMAN, Dąbrówno
- Lityński M., Goleń J., 2000, *Szlak wodny Drwęcy, Weli i Pojezierza Brodnickiego*, Wyd. PTTK „Kraj”, Warszawa
- McKercher B., Cros H., 2002, *Cultural Tourism . The Partnership between Tourism and Cultural Heritage Management*, The Haworth Hospitality Press. Nowy Jork-Londyn-Oksford
- Mikos v. Rohrscheidt A., 2016, *Współczesne formy turystyki kulturowej*, Wyd. AWF Poznań, Poznań, s. 91-118
- Mikos v. Rohrscheidt A., 2010, *Turystyka kulturowa. Fenomen, potencjał, perspektywy*, (Wyd.3) Wyd. KulTour.pl, Poznań
- Mikos v. Rohrscheidt A., 2016, , *Raport z badania potencjału turystyczno- kulturowego Szlaku Kanału Elbląskiego*, Wyd. Turystyka Kulturowa , Nr 4/2016
- Nowe oblicze regionu Województwo warmińsko-mazurskie, 10 lat Unii Europejskiej (2004-2013) *POWIAT OSTRÓDZKI*, Wyd. Pracownia Wydawnicza „ElSet”, ISBN 978-83-64736-11-7
- Plan Odnowy Miejscowości Miłakowo na lata 2017-2027 aktualizacja Planu Odnowy Miejscowości Miłakowo na lata 2009-2015*, Załącznik nr 1 do Uchwały Nr XXVII/192/2017 Rady Miejskiej w Miłakowie z dnia 14 lutego 2017 r
- Program opieki nad zabytkami miasta Ostróda Na lata 2020 – 2023*, 2019, Ostróda
- Program rozwoju lokalnego powiatu ostródzkiego*, lipiec 2004, Ostróda
- Račkowski M., 2019, *Dziennik Urzędowy Województwa warmińsko- mazurskiego*, Uchwała nr III/33/18, Rada Miejska w Morągu, Olsztyn
- Roszewski E., 2020, *Na tropie Pana Samochodzika, Ciekawe Miejsca*, Warszawa
- Solarz-Taciak S., 2020, *Odkryjmy zapomniane... Kartoflany Król*, Bieżące Informacje, Warmińsko-mazurski Ośrodek Doradztwa Rolniczego z siedzibą w Olsztynie, kwiecień 2020 4 [367] str. 34-35
- Solarz-Taciak S., Taciak P.W., 2016, *Dawny Morąg w stu ilustrowanych opowieściach*, Wyd. Oficyna RETMAN, Dąbrówno
- Szturo G., 2013, *Księgozbiory poniemieckie w powiecie morąskim w latach 1945-1947* Sprawozdania z archiwum Biblioteki Uniwersyteckiej w Toruniu

Uchwała Nr XIII/228/19 Sejmiku Województwa Warmińsko-Mazurskiego z dnia 30 grudnia 2019 r. w sprawie przyjęcia „Programu opieki nad zabytkami województwa warmińsko-mazurskiego na lata 2020-2023”

Wyszkowska I., 2008, *Turystyka biograficzna - istota, znaczenie, perspektywy*, Akademia Wychowania Fizycznego w Poznaniu, Nr 1

Żakowska B., 2021, *Rozwój funkcji turystycznej Krainy Kanału Elbląskiego oraz Krainy Wielkich Jezior Mazurskich- Analiza porównawcza*, Urząd Marszałkowski Województwa Warmińsko-Mazurskiego, Departament Turystyki i Sportu, Olsztyn

Źródła internetowe:

Biblioteka Publiczna w Morągu: www.bibliotekamorag.pl [08.12.2021]

Ciekawe miejsca #11 - Bunkier nad Drwęcą: www.geocaching.com/geocache/GC80BTK_ciekawe-miejsca-11-bunkier-nad-drweca?guid=db9b64ad-9288-49a1-9fb6-d944dea30913 [16.12.2022]

Cmentarz Żydowski w Morągu: www.sztetl.org.pl/pl/miejscowosci/m/522-morag/114-cmentarze/22278-cmentarz-zydowski-w-moragu-ul-zeromskiego [08.12.2022]

Droga ekspresowa S7: [www.wikipedia.org/wiki/Droga ekspresowa S7 \(Polska\)](http://www.wikipedia.org/wiki/Droga ekspresowa S7 (Polska)) [17.12.2022]

Drwęcą: www.kajakimazurskie.pl/683,drweca [07.12.2022]

Dworzec Cesarza Wilhelma w Gumniskach Małych: www.dworzecwilhelma.pl [09.12.2022]

Forum Pana Samochodzika: www.pansamochodzik.net.pl/ [21.12.2022]

Gazownia miejska w Reszlu: [www.reszel.pl/Gazownia miejska Reszlu,23,145.html](http://www.reszel.pl/Gazownia_miejska_Reszlu,23,145.html) [18.12.2022]

Gazownia w Górowie Iławieckim: www.zabytki.mazury.pl/index.php?page=monument&id=42 [18.12.2022]

Generał Jan Henryk Dąbrowski 1755-1818: www.jhdwodz.blogspot.com/2012/11/szlak-bojowy-gen-jh-dabrowskiego-1807.html [17.12.2022]

Gmina Miejska Ostróda: www.ostroda.pl [24.09.2022]

Inicjatywa budowy pomnika Pana Samochodzika: www.dzieje.pl/rozmaitosci/milosnicy-pana-samochodzika-chca-postawic-mu-pomnik-w-ilawie [18.12.2022]

Inscenizacja Bitwy pod Grunwaldem: www.grunwald1410.pl [17.01.2022]

Jarnołtowo: Immanuel Kant prawie jak żywy www.mojemazury.pl/170189,Jarnołtowo-Immanuel-Kant-prawie-jak-zywy.html [17.12.2022]

Kanał Elbląski: www.polska.travel/pl/poznaj-atrakcje-i-zabytki/zabytki-i-inne-atrakcje/kanal-elblaski [16.12.2022]

Kraina Kanału Oberlandzkiego: www.oberlandkanal.info.pl/rzeczywista-dlugosc-kanalu-elblaskiego [05.12.2022]

Mazury Travel: www.mazury.travel [11.11.2022]

Mazury Zachodnie: Zachodnomazurska Lokalna Organizacja Turystyczna: www.mazury-zachodnie.pl [06.04.2022]

Moje Mazury: www.mojemazury.pl [10.02.2022]

Ostróda Flesz: www.ostrodaflesz.pl/2733-2/ [07.12.2022]

Ostróda News: www.ostrodanews.pl [10.11.2022]

Otwarty przewodnik krajoznawczy: www.krajoznawcy.info.pl [05.09.2022]

Pan Samochodzik i Zbigniew Nienacki: www.pansamochodzik.org.pl/ [21.12.2022]

Planowany przebieg trasy S5 na odcinku Grudziądz-Ostróda: www.grudziadz.naszemiasto.pl/tak-planowany-jest-przebieg-trasy-s5-grudziadz-ostroda

- czy/ar/c4-8674867?fbclid=IwAR1osHhFmNPXBroMvV-wo78lPXtyCjy7icDvf2xKC_GkohD6dp-7JDCu_Q [21.12.2022]
- Pojezierze Iławskie - Zabytki: www.pojezierzeilawskie.pl/zabytki.html [16.12.2022]
- Polskie Zamki Gotyckie: www.zamkigotyckie.org.pl [17.09.2022]
- Pomniki przyrody: www.rzeczjasna.ostroda.pl/po-co-komu-pomniki-przyrody/ [21.11.2022]
- Powiat Ostródzki - Historia: www.powiat.ostroda.pl/poznaj-powiat/rys-historyczny/historia-powiat-ostrodzki.html [14.12.2022]
- Powiat Ostródzki: www.powiat.ostroda.pl [18.06.2022]
- Poznaj Powiat Ostródzki: www.wartowiedziec.pl/serwis-glowny/aktualnosci/64027-wartozobaczyc-poznaj-powiat-ostordzki [14.12.2022]
- Propozycje tematycznych imprez dla pracowników: www.argentum-e.vent.pl/blog/programy-integracyjne/10-propozycji-tematycznej-imprezy-dla-pracownikow [18.12.2022]
- Raz w roku w Skiroławkach – podróż sentymentalna do wsi zaginionej: www.web.archive.org/web/20160304194421/http://www.gazeta.mazury.pl/felietony/raz-w-roku-w-skirolawkach-podroz-sentymentalna-do-wsi-zaginionej.html [17.12.2022]
- Rozmieszczenie etniczne Polaków: www.historycy.org/historia/index.php/t186809.html [22.11.2022]
- Rzeka Drwęca: www.kujawsko-pomorskie.travel/pl/content/rzeka-drweca [09.12.2022]
- Schron bojowy w Starych Jabłonkach: www.gazetaolsztynska.pl/ostroda/206690,Schron-bojowy-w-Starych-Jablonkach-dla-zwiedzajacych.html#ixzz34Sax5YPk [17.12.2022]
- Sonda wśród fanów Pana Samochodzika: www.onet.pl/styl-zycia/oludziach/prl-sie-skonczyla-ludzie-wciaz-czytaja-pana-samochodzika-sonda-wsrod-fanow/48sc92w.30bc1058?fbclid=IwAR22xrXLn8H4yTxN64xO04xk25QjpfSYaqKLOxHxoBVG6WHfsph5WvM3N [18.12.2022]
- Wieża Ciśnień w Ostródzie: www.mojemazury.pl/ciekawe-miejsca/1503/Wieza-cisnien-w-Ostrodzie [22.11.2022]
- Województwo Warmińsko-Mazurskie: www.encyklopedia.warmia.mazury.pl [25.01.2022]
- Wpływ zlodowaceń na rzeźbę Polski: www.zpe.gov.pl/a/wplyw-zlodowacen-na-rzezbe-polski/D16rvISjX [14.12.2022]
- Zabytki Gminy Ostróda: www.zabytki.gminaostroda.pl/zabytki/ [23.11.2022]
- ZNIENACKA WYPISANI: www.znienacka.com.pl/ [21.12.2022]